

Rapport 2004:8

Konjunkturläget

hösten 2004

The logo for ÅSUB, featuring the letters 'ÅSUB' in a bold, white, sans-serif font. The letters are set against a dark blue background that is part of a larger graphic element resembling a stylized, glowing blue sphere or a series of concentric, wavy lines that create a sense of depth and movement. The 'Å' has a small circle above it, and the 'B' has a vertical line through its center.

ÅSUB

De senaste rapporterna från ÅSUB

- 2003:1 Konjunkturläget våren 2003
- 2003:2 Det åländska jordbrukets framtida utvecklingsförutsättningar
- 2003:3 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn - våren 2003
- 2003:4 En snabb BNP-indikator för det privata näringslivet på Åland
- 2003:5 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn - hösten 2003
- 2003:6 Konjunkturläget hösten 2003
- 2003:7 Halvtidsutvärdering Ålands mål 2 program
- 2003:8 Halvtidsutvärdering Ålands mål 3 program
- 2003:9 Evenemangsundersökningen 2003
- 2004:1 Konjunkturläget våren 2004
- 2004:2 Turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland 2003
- 2004:3 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn våren 2004
- 2004:4 Rådgivningen vid Ålands hushållningssällskap - en utvärdering
- 2004:5 Det åländska skatteundantagets samhällsekonomiska betydelse – idag och i framtiden
- 2004:6 På jakt efter tillväxt – en analys av utvecklingsmöjligheterna inom några landbaserade näringar på Åland
- 2004:7 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn – hösten 2004

Pris 13,00 €

ISSN 1455–1977

Förord

Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) utarbetar två gånger per år en konjunkturrapport gällande den åländska ekonomin. Syftet med översikten är dels att förse landskapsregeringen med aktuell information om samhällsekonomin inför budgetberedningen, dels att sprida information till allmänheten om aktiviteten i den åländska ekonomin. Bedömningen inleds med ett kortfattat sammandrag av det internationella konjunkturläget med en utförligare översikt över Ålands närmarknader i Finland och Sverige. Översikten baseras på nationella och internationella konjunkturanalyser och ekonomiska data som publicerats under sensommaren och hösten.

Analysen av det ekonomiska läget på Åland har sammanställts på basen av en under våren utskickad företagsenkät. Förutom att denna avser företagens bedömningar ända fram till början av 2005, och därmed alltså fortfarande är aktuell, så utnyttjas data från mervärdeskatteregistret om näringslivets omsättning och löneutbetalningar ända fram till mitten av sommaren som indikationer på det rådande konjunkturläget. Bearbetningen av trenddata gällande företagens omsättnings- och löneutveckling görs med hjälp av den statistiska programvaran *Demetra* som av Eurostat särskilt utvecklats för denna typ av tidsserieanalyser.

Övriga indikatorer såsom valutakurser, ränteläge, inflation, arbetslöshetsgrad, befolkningsrörelse, extern handel, försäljning av kapitalvaror, bostadsproduktion, företagsetableringar samt konkurser har också studerats. I arbetet har företrädare för näringslivet och dess organisationer samt landskapsregeringens näringsavdelning varit till värdefull hjälp.

Undertecknad har med bistånd från *Katarina Fellman* och *Maria Rundberg-Mattsson* ansvarat för sammanställningen av översikten. *Jouko Kinnunen* har bidragit med behandling av tidsserier och prognosutveckling.

Bedömningen är i huvudsak gjord i mitten av september. Vissa uppdateringar med hänsyn till ny konjunkturinformation är gjord i månadsskiftet oktober-november.

Bjarne Lindström
Direktör

Innehåll

1. Sammanfattning	1
2. Det internationella konjunkturläget.....	3
3. Konjunkturbilden i Finland och Sverige	6
4. Den åländska ekonomin.....	10
4.1 Allmän översikt.....	10
4.2 Den offentliga ekonomin.....	17
4.3 Läget inom det privata näringslivet.....	19

Bilaga: Omsättningens och lönernas utveckling - en jämförelse mellan barometersvaren och mervärdesskatteregistret

1. Sammanfattning

Trots allt fler indikationer på en förstärkt internationell konjunkturuppgång kvarstår fortfarande viss osäkerhet om uppgångens styrka och, framför allt, långsiktighet. Osäkerheten gäller bland annat inflationseffekterna av de rekordhöga olje- samt vissa övriga råvarupriser. De positiva signalerna dominerar dock de internationella konjunkturbedömningar som offentliggjorts under sensommaren och hösten. Den positiva allmänna konjunkturbilden gäller även för de åländska närmarknaderna i Finland och Sverige. Detta gäller särskilt Sverige där exportindustrin - med underleverantörskopplingar inom den åländska industrisektorn - för närvarande har en mycket god orderingång.

Den åländska ekonomin uppvisade under fjolåret en volymtillväxt på den internationellt sett mycket goda fyraprocentnivån. Prognosen för innevarande och nästa år pekar dock - trots den generellt sett goda konjunkturen i omvärlden - på en klart avtagande tillväxttakt. Under 2004 beräknas sålunda den samlade tillväxten inom den åländska ekonomin stanna vid 2,5 procent medan tillväxttakten under 2005 ser ut sjunka ned mot 1-procentsnivån.

En viktig förklaring till den avtagande tillväxttakten är den under senare år gradvis försvagade marknadspositionen och lönsamheten inom delar av den åländska färjnäringsen. Utflaggningen av färjtonnage till Sverige under hösten 2003 slog också först under innevarande år igenom på allvar i de åländska tillväxtsiffrorna. En annan faktor som drar ner tillväxtprognosen är tendensen till stagnation och osäkerhet inom delar av landekonomin. Detta gäller t ex den landbaserade turismen. I samma negativa riktning pekar gradvis ökade budgetbalansproblem och därmed också ett växande behov av åtstramningar inom den offentliga sektorn, inte minst inom kommunerna.

Trots dessa över lag tillväxtdämpande faktorer, står det ändå klart att den åländska ekonomin inte står inför någon omedelbar eller mer dramatisk nedgång. Det handlar snarare om en uppbromsning av tillväxttakten. Konjunkturen i omvärlden är ju också stark vilket gynnar den åländska exportindustrin, fraktsjöfarten och den landbaserade besöksnäringen. Den senkomna men för åländsk del ytterst viktiga anpassningen av den statliga sjöfartspolitik till det faktiska konkurrensläget i omvärlden har gjort att utflaggningarna på rutterna mellan Åland, Sverige och Finland nu ser ut att ha avstannat. Inom den landbaserade tjänstesektorn går den lilla men expansiva IT-branschen fortsättningsvis bra och finans- och försäkringssektorn gynnas av god kreditefterfrågan och den relativt höga allmänna aktivitetsnivån inom samhällsekonomin som helhet.

Den förhållandevis goda, men samtidigt gradvis mer dämpade, åländska konjunkturbilden märks även på arbetsmarknaden. Arbetslösheten ligger sålunda fortfarande strax över den internationellt sett mycket låga tvåprocentnivån. Sedan slutet av sommaren märks dock en tydlig (säsongrensad) trend uppåt i arbetslösheten. Samtidigt har antalet lediga platser i förhållande till de arbetssökande ända sedan början av året varit på väg nedåt.

Även nettoinflyttningen har under senare tid gått ner från rekordinflyttningen under 2002 och beräknas i år stanna vid ca 110 personer.

2. Det internationella konjunkturläget

Trots allt fler indikationer på en förstärkt internationell konjunkturuppgång kvarstår fortfarande viss osäkerhet om uppgångens styrka och långsiktighet. Osäkerheten gäller bland annat inflationseffekterna av de rekordhögna råvarupriserna (inkl. oljan), den svaga arbetsmarknadsutvecklingen i USA och Euroländernas fortsatta ekonomiska strukturproblem.

De positiva signalerna dominerar dock de internationella konjunkturbedömningar som offentliggjorts under sommaren och den tidiga hösten. De viktigaste ingredienserna i den överlag positiva bedömningen av konjunkturbilden är den fortsatta uppgången med växande efterfrågan och import inom de amerikanska och ostasiatiska ekonomierna samt en allt tydligare geografisk breddning av konjunkturuppgången till att även omfatta allt större delar av Europa. Den uppåtgående trenden gäller även viktiga delar av den tidigare så krisdrabbade sydamerikanska kontinenten.

Under fjolåret växte den globala ekonomin med 3,9 procent och världshandelsvolymen med 4,5 procent. I år räknar flertalet av de mer etablerade prognosinstituten med en global BNP-tillväxt på i storleksordningen upp emot 5 procent och en expansion av världshandeln på ca 7 procent. Den stigande sysselsättningen och de rekordhögna råvarupriserna anses dock under de kommande två åren leda till ett ökande inflationstryck och en allmän uppstramning av den ekonomiska politiken, inte minst i USA. Detta motiverar en försiktigare bedömning av den globala tillväxten under 2005 och 2006 på i storleksordningen ca 4 procent per år. På motsvarande sätt tenderar bedömningarna av handelsvolymens utveckling att peka mot något lägre tillväxtnivåer efter 2004.

Den **amerikanska ekonomin** ser ut att fortsätta sin sedan början av 2003 starka tillväxt. Under de två sista kvartalen i fjol var BNP-tillväxten sålunda hela 1 respektive 2 procent, och enligt tillgängliga data har tillväxten under första halvan av innevarande år legat på samma höga nivå. Om utvecklingen skulle fortsätta i samma banor under resten av året – vilket många prognosinstitut tycks räkna med - kommer årets tillväxt att nå upp emot 5 procent, den högsta på tjugo år (se *figur 1*).

Utvecklingen av produktiviteten, vinstnivåerna och totalefterfrågan inom den amerikanska ekonomin är således fortsättningsvis stark. Samtidigt har den ekonomiska politiken i upptakten till höstens presidentval varit mycket expansiv. För att motverka en ekonomisk överhettning med åtföljande inflationsproblem beslöt den amerikanska centralbanken i augusti att höja styrräntan med 0,25 procentenheter till 1,5 procent. Detta följdes i slutet av september upp med ytterligare en höjning av räntnivån från 1,5 till 1,75 procent (se *figur 2*).

Den övervägande mycket positiva bilden av det amerikanska konjunkturläget grumlans dock av det faktum att konsumenternas framtidstro inte riktigt tycks komma upp på samma nivåer som övriga konjunkturindikatorer (se *figur 3*). Under sensommaren har även volymen inom

detaljhandeln för första gången på länge sjunkit tillbaka något. Dessutom ser det underliggande inflationstrycket ut att vara på väg uppåt - bland annat på grund av de höga oljepriserna och nu även den höjda styrräntan. Tillväxten i antalet jobb som varit mycket god under den första halvan av innevarande år har nu också bromsats upp. Det finns därför en del bedömare som anser att den amerikanska tillväxtkurvan kulminerat och nu är på väg att plana ut. Sannolikheten för åtstramningar i den ekonomiska politiken efter höstens presidentval måste också anses som rätt stor, något som i så fall skulle få en dämpande effekt på utvecklingen under nästa år.

Ett annat orosmoln - åtminstone på litet längre sikt - är de rekordstora och dessutom växande underskotten i såväl den federala budgeten som den externa bytesbalansen. Om omvärldens vilja att via kapitalplaceringar i den amerikanska ekonomin finansiera detta "dubbla" underskott minskar, finns det en klar risk för ett allt starkare tryck uppåt på räntenivåerna. Det stora handelsunderskottet tynger även dollarkursen (se *figur 5*). I OECD's junisammanställningen över s.k. ledande konjunkturindikatorer signaleras även för första gången på länge en tendens till försvagning av de amerikanska siffrorna. Flertalet bedömare tycks också anse att tillväxttakten kommer att reduceras något under 2005 (storleksordningen 3 - 4 procent).

I **Kina, Japan** och delar av **Sydostasien** (inkl. Indien) har den årliga tillväxten sedan mer än ett decennium tillbaka legat på en mycket hög genomsnittsnivå (ca 10 procent, i vissa fall till och med upp emot 15-20 procent). Expansionen har dock under senare år allmänt sett dämpats något. Regionens roll i världsekonomin fortsätter ändå att växa i kraft av framför allt den kinesiska ekonomins fortsatt starka expansion med en beräknad tillväxt i år på 8 - 9 procent. Härtill kommer att Japan nu efter en längre period av ekonomisk kräftgång på allvar verkar vara på väg att återta sin position som en av världens mer dynamiska ekonomier med en beräknad tillväxt under 2004 på ca 4 procent. Trots den starka japanska återhämtningen är det i dag ändå Kina som är den verkliga motorn i regionens ekonomiska expansion. Landet är numera också av stor betydelse för den globala efterfrågan och konjunkturutvecklingen i USA och Europa. Medan världshandelsvolymen vuxit med i genomsnitt ca 7 procent per år sedan början av 1980-talet, har sålunda den kinesiska handeln med omvärlden under samma period ökat med i genomsnitt 16 procent per år. Den kinesiska ekonomins tyngd och snabba expansion är en viktig orsaksfaktor bakom de senaste årens globala efterfrågetillväxt på råvarumarknaderna och därmed också till dagen rekordpriser på inte minst råolja och vissa metaller.

Trots ouppklarade strukturproblem på arbetsmarknaden, betydande statliga budgetunderskott och svag intern efterfrågeutveckling blir tecknen allt fler på att den globala efterfrågeuppgången med USA och Kina i spetsen nu även nått **Euroområdet**. Enligt preliminära siffror ökade sålunda Euroländernas samlade BNP under årets första kvartal med 0,6 procent vilket överstiger fjolårets hela tillväxt på svaga 0,4 procent. Uppgången har dock hittills främst gällt exporten och investeringarna, medan den inhemska konsumtionen fortfarande inte riktigt tagit fart.

Ett tecken på den sakta ökande ekonomiska aktiviteten är svagt stigande realräntor (se figur 4) och något ökad inflationstakt, något som dock inte hittills nämnvärt försämrat företagens finansieringsmöjligheter. Det fortsättningsvis låga resursutnyttjandet och det faktum att den ökade inflationen huvudsakligen beror på prisboomen inom råvarumarknaden, gör det dock mindre troligt att inflationstrycket framöver kommer att växa sig starkare än den europeiska centralbankens målsättning om högst 2 procent på årsbasis. Andra positiva tecken är stigande indexkurvor för den europeiska industrins egna konjunkturbedömningar, något som även gäller motsvarande bedömningar gjorda av företagens inköpschefer.

Den långsamma inhemska konsumtionstillväxten och den fortsatt höga arbetslöshetsnivån på ca 9 procent gör dock att den europeiska konjunkturuppgången ändå är rätt trög. Euroländernas samlade ekonomi beräknas under innevarande år växa med ca 2 procent, en tillväxttakt som förväntas förstärkas något till strax över 2 procent 2005. Detta är i och för sig ett rejält kliv uppåt jämfört med fjolårets mycket svaga tillväxt på 0,4 procent, men ändå betydligt sämre än motsvarande amerikanska siffra på 4,5 - 5 procent – för att inte säga Kinas på 8 - 9 procent.

De till EU nyligen anslutna staterna i **Centraleuropa** och **Baltikum** uppvisar - med några undantag – en allmänt sett positiv konjunkturbild. Anpassningen till Unionens konvergenskriterier och ekonomiska regelverk har generellt sett gått mycket bra och den ekonomiska tillväxten – om än från en mycket låg utgångsnivå – är god. Som exempel kan nämnas att den lettiska ekonomin sedan 1998 vuxit med igenomsnitt 6 procent per år och att prognoserna för den estniska BNP-tillväxten 2004 ligger på nivån upp emot 8 procent. I de icke-baltiska nya EU-länderna har tillväxten under senare år generellt sett legat på den betydligt lägre 2 till 4-procentsnivån, en tillväxttakt som dock är klart bättre än motsvarande genomsnitt på 1 – 2 procent inom EU-15. På lite längre sikt kan dock regionens tillväxttakt och positiva bidrag till EU-konjunkturen försvagas av höga arbetslöshetstal samt i vissa fall en hotande hög inflation och alltför stora handelsbalansunderskott.

Även i **Ryssland** ser konjunkturläget bra ut med under senare år kontinuerligt växande och breddad industriell produktion, realinkomster och sysselsättning. Den långsiktigt positiva utvecklingstrenden har under senare tid ytterligare förstärkts av det rekordhöga oljepriset som även via ökade skatteinkomster möjliggjort en sanering av den federala ekonomin samt stigande import. Den ryska BNP-tillväxten låg i fjol på hela 7,5 procent och beräknas i år uppnå ungefär samma nivå. Två orosmoln är dock den fortsatt höga inflationen på över 10 procent samt den politiska turbulensen kring den ryska oljeindustrin.

3. Konjunkturbilden i Finland och Sverige

Den **finska ekonomin** uppvisade en jämfört med övriga euroområdet rätt god BNP-tillväxt under fjolåret: 1,9 procent jämfört med eurogenomsnittet på endast 0,4 procent. Bakom tillväxten låg en god exportutveckling och en positiv utveckling av hushållens konsumtion. I år beräknas tillväxten öka ytterligare till upp emot 3 procent. Även under nästa år förväntas tillväxten ligga kvar på ungefär samma nivå (se *figur 1*).

En orsak till den positiva bedömningen är den förväntade konjunkturuppgången inom Euroområdet vars samlade BNP förväntas växa med ca 2 procent i år och med 2,3 procent nästa år (*figur 1*). Detta bör kunna bidra på ett positivt sätt till den finska exporten. En annan viktig orsak till den positiva prognosen är den fortsatt starka köpkraften hos hushållen. Under fjolåret ökade sålunda detaljhandeln sin försäljningsvolym med nästa 4 procent (att jämföra med 1 procent inom Euro-området som helhet).

Bakgrunden till den starka inhemska konsumtionsutvecklingen är konsumenternas allmänt sett positiva syn på framtiden (*figur 3*, observera dock en mindre nedgång under våren och försommaren) och den goda realinkomstutvecklingen påspädd av årets ovanligt stora vinstutdelningar och statliga inkomstskattelättnader. Den låga inflationstakten, för 2004 som helhet beräknad till maximalt 0,5 procent, torde även den ge sitt bidrag till en fortsatt hög inhemsk efterfrågan (se *figur 14*). Även räntenivån - med dess betydelse för bostads- och annan dyrare hushållskonsumtion - ser ut att ligga kvar på historiskt sett förhållandevis låga nivåer (se *figur 2*).

Det finns dock ett par problem och osäkerhetsfaktorer som grumlar den annars överlag positiva finländska konjunkturbilden. Ett sådant frågetecken är - trots den internationella konjunkturuppgången - exportutvecklingen. Under första halvan av innevarande år har sålunda exporten utvecklats sämre än väntat och dessutom fluktuerat betydligt mer från månad till månad än vad som normalt är fallet. Huvudorsaken till årets hittills förhållandevis instabila exportutveckling synes vara de svårigheter som drabbat Nokia-koncernen. Med tanke på att detta företag ensamt står för hela 20 procent av den finska exportvolymen är detta inget obetydligt problem. Ett betydligt större strukturproblem är dock den fortsättningsvis mycket höga arbetslöshetsnivån på upp emot 10 procent. Trots en förhållandevis expansiv statlig finanspolitik med profilerade skattesänkningar i syfte att höja arbetskraftsefterfrågan beräknas arbetslöshetsnivån ligga kvar på 8 - 9 procent under detta såväl som nästa år. Instabiliteten på den finska arbetsmarknaden förstärks även av det faktum att man står inför förnyade allmänna löneförhandlingar eftersom avtalen för breda löntagargrupper går ut i början av nästa år.

De växande statliga strukturinsatserna med sänkta skatter och ökade satsningar på långsiktigt tillväxtfrämjande åtgärder inom teknik och forskning leder även till att tidigare statliga budgetöverskott i stort sett försvinner under nästa år. Detta kommer att minska

handlingsutrymmet för fortsatta statliga strukturåtgärder samtidigt som det även minskar möjligheterna att reducera den statliga skuldbördan på i dag ca 45 procent av BNP.

Den **svenska** konjunkturuppgången har hittills i huvudsak varit exportdriven. Under årets första sju månader steg exportvolymen sålunda med hela 8 procent. Exportuppgången är särskilt påtaglig inom tillverkningsindustrin, och då framför allt beträffande motorfordon och telekommunikationsprodukter.

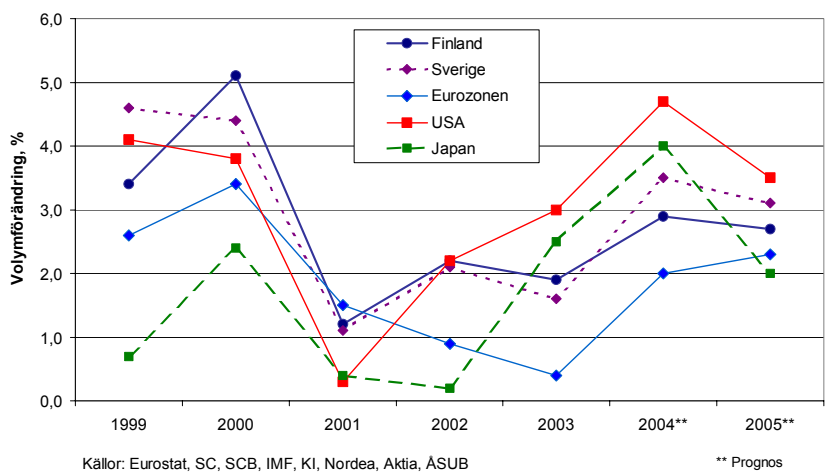
En mindre uppbromsning av den snabbt växande exporten förväntas senare under hösten. Detta uppvägs dock mer än väl av en stark inhemsk efterfrågan i form av växande privat konsumtion och nyinvesteringar bland företagen. Minskat sparande i kombination med växande framtidsoptimism bland de svenska hushållen (se *figur 3*) driver sålunda fram en positiv utveckling av den privata konsumtionen. Den låga inflationstakten (se *figur 14*) gör också sitt till för att genom förbättrade reallöner höja de svenska hushållens konsumtionsefterfrågan. Samtidigt har investeringsviljan inom näringslivet under årets första två kvartal vänt starkt uppåt. Behovet av nya infrastrukturella satsningar inom den offentliga sektorn späder ytterligare på investeringsuppgången.

Sammantaget förväntas den positiva utvecklingen av såväl den externa som den interna efterfrågan leda till en svensk BNP-tillväxt i år på ca 3,5 procent, alltså högre än Finland och betydligt högre än Euro-blockets genomsnitt. Den förväntade försvagningen av den internationella konjunkturuppgången under nästa år antas av flertalet bedömare dock leda till en något mer dämpad tillväxttakt under 2005 på i storleksordningen drygt 3 procent.

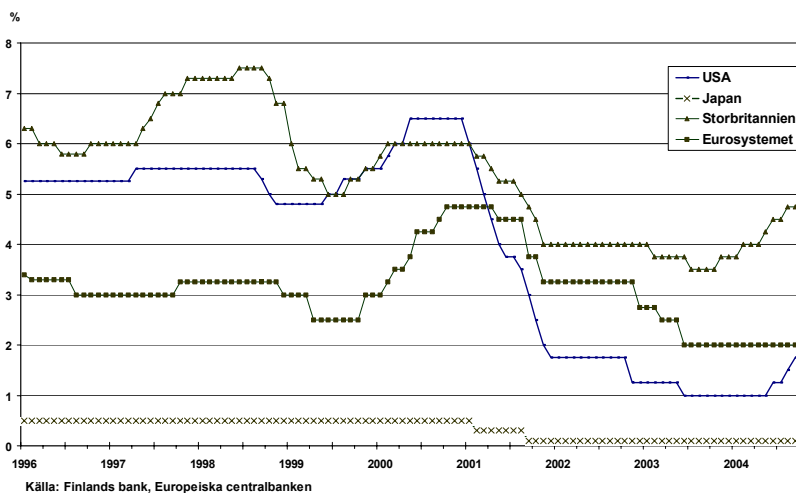
Liksom i Finland dras också Sverige med en fortsatt trög sysselsättningsutveckling. Trots den starka uppgången inom ekonomin under årets första halvår har totalantalet sysselsatta inte ökat. Produktivitetsförbättringar och ökad förtidspensionering är en viktig förklaring till den hittills svaga arbetsmarknadsutvecklingen. Även om en sysselsättningsuppgång nu kan skönjas inom delar av exportindustrin, så förväntas under 2004 inte någon mer substantiell nedgång i den öppna arbetslösheten som för närvarande ligger på nivån strax under 6 procent. Under 2005 och, framför allt, 2006 beräknas dock konjunkturuppgången även börja märkas av i form av en växande sysselsättning, något som på sikt bör leda till en reducerad arbetslöshetsnivå.

Sedan början av 2001 har kronans värde i förhållande till Euron fluktuerat kring en kurs på drygt 9 kronor/euro (se *figur 5*). De fortsatta överskotten i den svenska bytes- och handelsbalansen förväntas under den närmaste 12-månadersperioden stärka kronan något till strax under 9 kronor/euro.

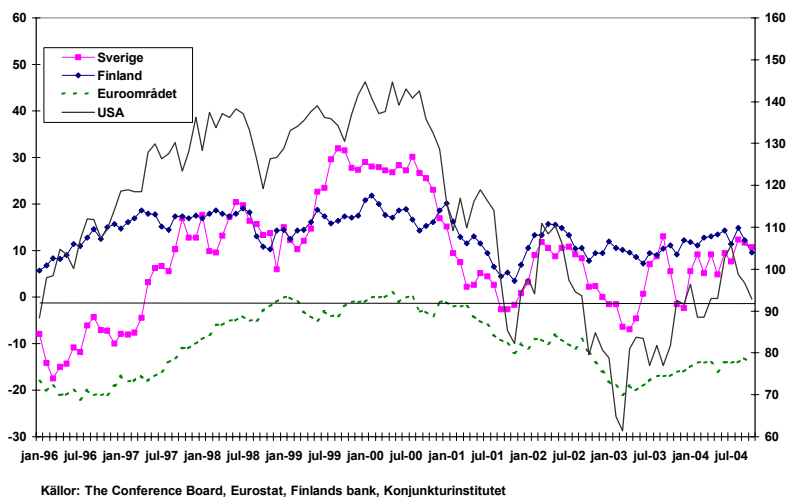
Figur 1: BNP-tillväxten 1999-2005, procent

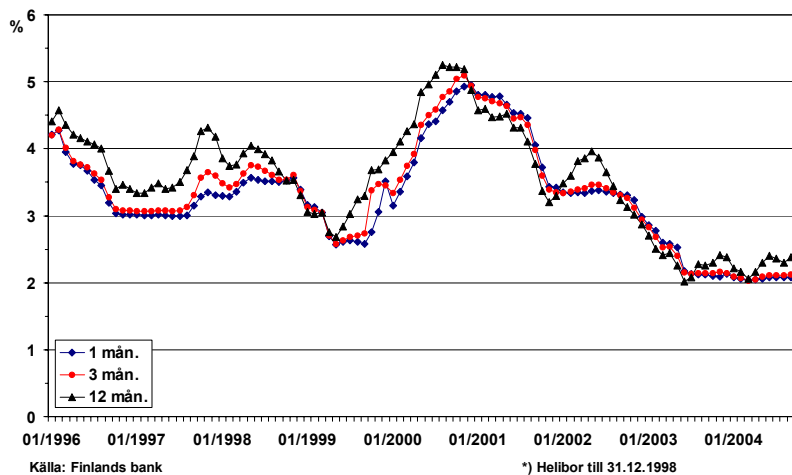
Figur 2: Centralbanksräntor

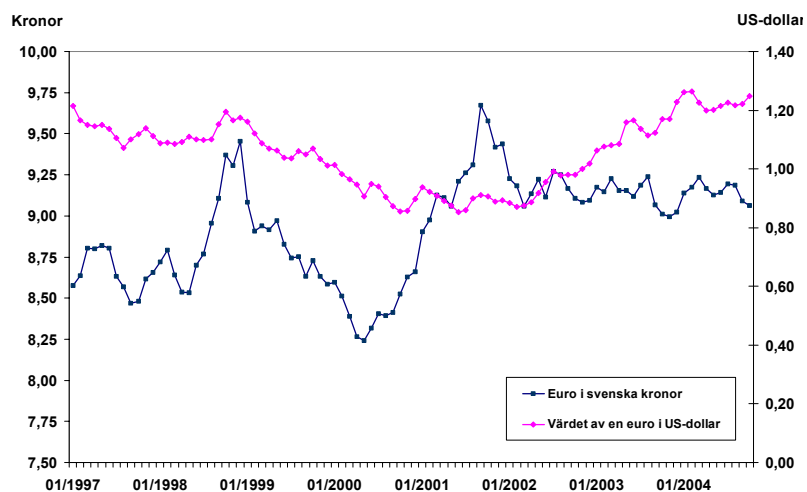
Figur 3: Konsumenternas framtidsstro i USA, EU, Finland och Sverige

Figur 4: Euriborräntor, månadsdata*

Figur 5: Euro i svenska kronor och US-dollar

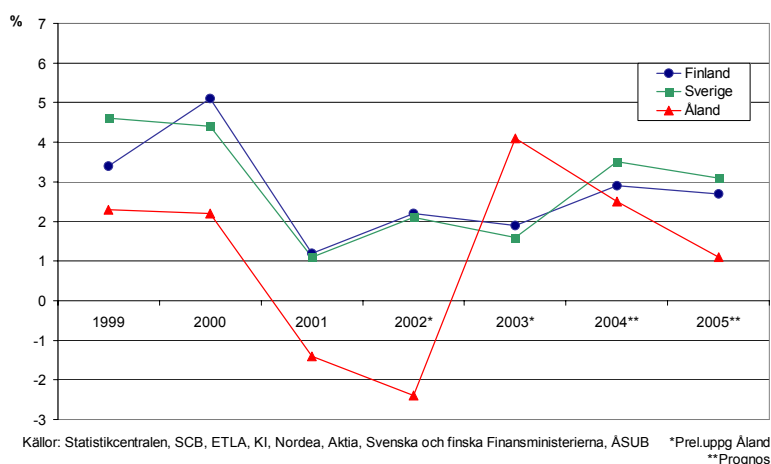

4. Den åländska ekonomin

4.1 Allmän översikt

Den åländska ekonomin växte stadigt under senare delen av 1990-talet. ÅSUBs beräkningar av **Ålands BNP** visar dock att tillväxten helt upphörde och till och med vändes i sin motsats under år 2001 och 2002. Huvudorsakerna till den negativa tillväxtkurvan under dessa år torde vara en mer allmän konjunkturedgång i kombination med förändringar i stödsystem och löner inom färjesektorn vilka ledde till en nedgång i de åländska rederiernas BNP-bidrag. Därefter har den åländska ekonomin återhämtat sig och uppvisade under fjolåret en volymtillväxt på den internationellt sett goda fyraprocentnivån. Prognosen för innevarande och nästa år pekar dock – trots den generellt sett goda konjunkturen i omvärlden - på en klart avtagande tillväxttakt (*figur 6*).

Figur 6: BNP-tillväxten på Åland i jämförelse med Finland och Sverige

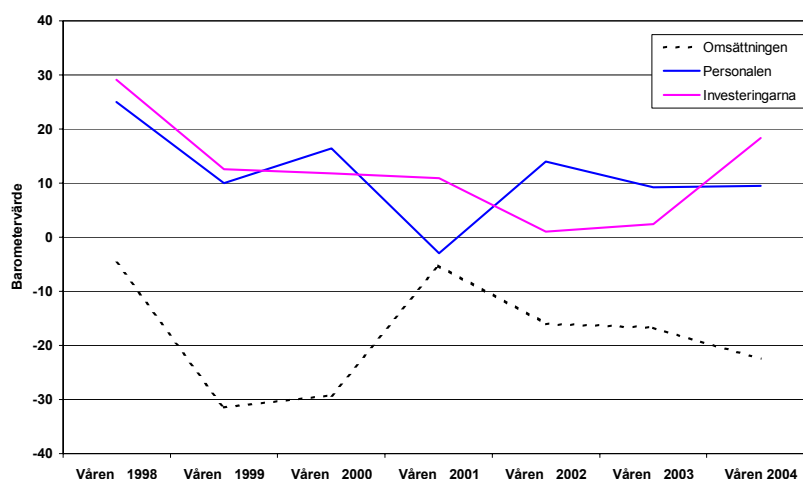
En viktig förklaring till den avtagande tillväxttakten är den under senare år gradvis försvagade marknadspositionen och lönsamheten inom delar av den åländska färjnäringsen. Utflaggningen av färjtonnage till Sverige under hösten 2003 slog också först under innevarande år igenom på allvar i de åländska tillväxtsiffrorna. En annan faktor som drar ner tillväxtprognosen är tendensen till stagnation och osäkerhet inom delar av landekonomin. Detta gäller t ex den landbaserade turismen. I samma negativa riktning pekar en sedan början av innevarande år svagt vikande arbetsmarknad och ett växande behov av åtstramningar inom den offentliga sektorn.

Trots dessa över lag tillväxtdämpande faktorer, står det ändå klart att den åländska ekonomin inte står inför någon omedelbar eller mer dramatisk nedgång. Det handlar snarare om en gradvis uppbromsning av tillväxttakten. Konjunkturen i omvärlden är ju också på väg upp vilket gynnar den åländska exportindustrin, fraktsjöfarten och den landbaserade besöksnäringen. Den senkomna men för åländsk del ytterst viktiga anpassningen av den

statliga sjöfartspolitiken till det faktiska konkurrensläget i omvärlden har gjort att utflaggningarna på rutterna mellan Åland, Sverige och Finland nu ser ut att ha avstannat. I stället sätts för första gången på mycket länge ett nybyggt kryssningsfartyg i trafik under åländsk flagg. Det här är något som bör kunna få märkbart positiva effekter på såväl den allmänna aktivitetsnivån som arbetsplatsutbud och sysselsättning inom den åländska ekonomin. En brasklapp är dock här den skärpta kryssningskonkurrensen med nya aktörer, större utbud och lägre priser. Det är därför svårt att i dag ge några säkra omdömen om framtidsutsikterna för den här i och för sig positiva nysatsningen. Inom den landbaserade tjänstesektorn går den lilla men expansiva IT-branschen fortsättningsvis bra och finans- och försäkringssektorn gynnas av god kreditefterfrågan och den relativt höga allmänna aktivitetsnivån inom samhällsekonomin som helhet.

Som framgår av *figur 7* nedan så har det åländska näringslivets förväntningar om det framtida behovet av investeringar och personal enligt ÅSUBs **konjunkturbarometermätningar** över lag varit positivt under de senaste 2-3 åren.¹ Detta gäller dock inte utvecklingen av företagens omsättning – den i sammanhanget kanske viktigaste konjunkturindikatorn.

Figur 7: Konjunkturförväntningarna inom den privata sektorn 1998-2004

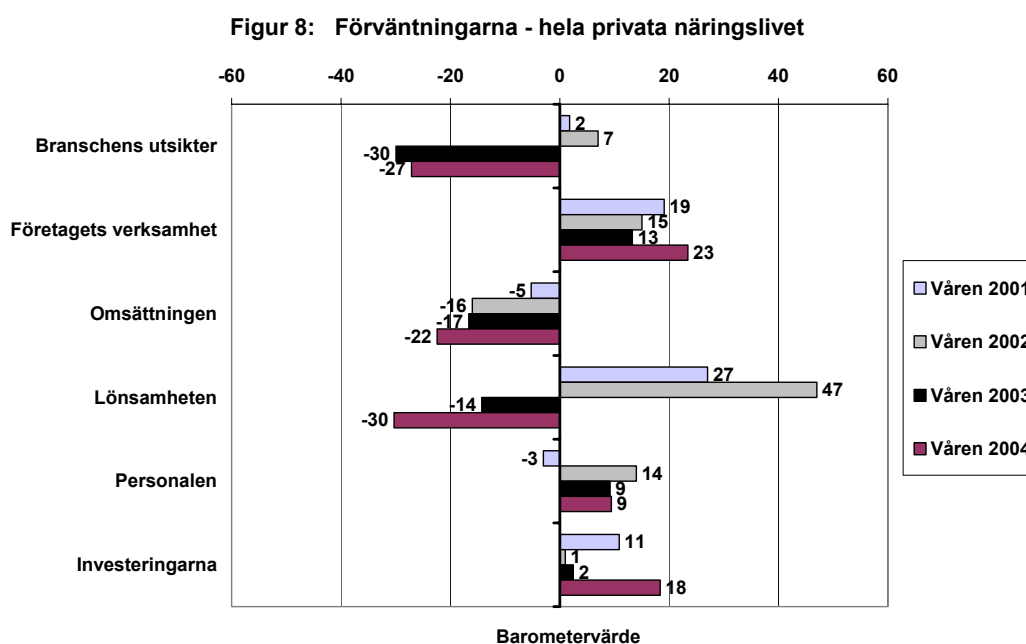
Den senaste konjunkturbarometern (våren 2004, se även not 1) förstärker den här bilden. Medan omsättningsförväntningarna fortsätter nedåt, är företagens bedömning av investeringsbehovet under perioden fram till början av nästa år fortsättningsvis starkt.

Resultatet av vårens konjunkturbarometer ligger i stort sett i linje med det inledningsvis redovisade huvudintrycket av ett åländskt konjunkturläge med karaktär av 'mellanår', alltså en ekonomisk situation som varken kan sägas vara av utpräglad låg- eller

¹ I samband med vårens konjunkturöversikt sammanställdes för sjunde året i rad en konjunkturbarometer som baseras på ett urval åländska företag, med en viss tonvikt på de större företagen. Frågorna – som skickades ut i januari/februari - gällde företagens syn på den egna branschens dagsaktuella konjunkturläge och framtidsutsikter för den närmaste 12-månadersperioden, alltså fram till och med första kvartalet 2005. För en närmare redovisning av undersökningens uppläggning och de frågor som ställdes till företagen, se ÅSUB Rapport 2004:1 (*Konjunkturläget våren 2004*).

högkonjunkturkaraktär. En närmare granskning av företagens enkätsvar ger nämligen en bild av viss försiktighet och försvarande av uppnådda positioner (*figur 8*). Utöver investeringar i maskiner och inventarier kommer företagen att satsa på rationaliseringar och nya marknader. Därmed kan man säga att företagen verkar planera att fortsätta med sin verksamhet som tidigare. En litet större andel av företagen verkar nu växa ur sina nuvarande lokaler, vilket kan ge arbete åt byggbranschen i framtiden. En faktor som ytterligare förstärker en bild av konsoliderad, mogen verksamhet är att företagen trendmässigt verkar satsa mindre på produktutveckling.

Den avvaktande framtidsattityd som lyser igenom i vårbarometern bekräftas även av det faktum att företag i högre grad än tidigare nu upplever osäkerheten om framtiden som det största utvecklingshindret, en negativ trend som i och för sig varit märkbar ända sedan våren 2001.

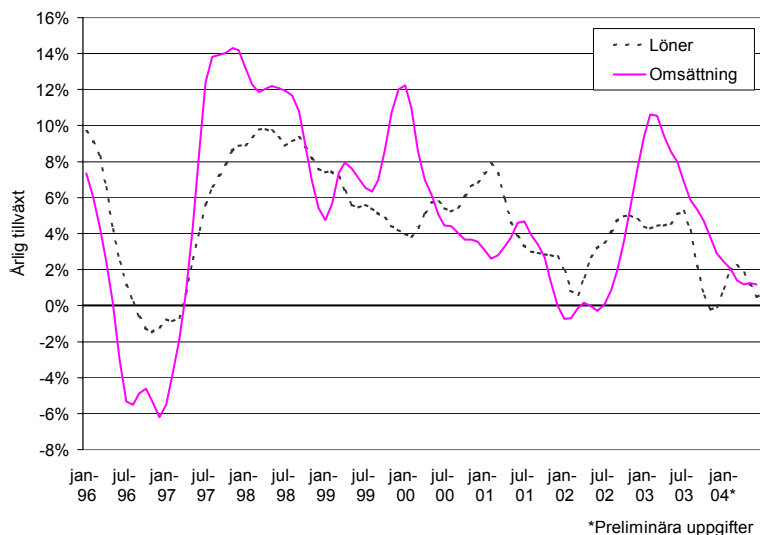
En analys av omsättnings- och lönekostnadsutvecklingen inom näringslivet på basen av de mervärdesskatteskyldiga företagens månadsrapporter till skattemyndigheten ger en uppdaterad bild av den faktiska utvecklingen inom näringslivet under månaderna efter den senaste konjunkturbarometern, nämligen perioden februari till en bit in i sommaren innevarande år. I denna rapport hade ÅSUB tillgång till omsättningsuppgifterna fram till och med juni och löneuppgifterna fram till och med juli 2004. Uppgifterna för det senaste halvåret är preliminära och de tre senaste månadernas uppgifter är i vissa fall rätt osäkra.

I *figur 9* nedan åskådliggörs företagens årliga tillväxttakt enligt mervärdesskatteregistret med avseende på **omsättningens** och **lönekostnadernas utveckling**² sedan år 1996 fram till och med juni respektive juli 2004. Figuren visar att omsättningens såväl som lönekostnadernas årliga tillväxttakt varit sjunkande sedan förra sommaren och nu i stort sett är nere på

² De faktiska uppgifterna har säsongrensats och därefter har den procentuella tillväxttakten beräknats från motsvarande månad föregående år på basen av tidsseriens trendkomponent.

nolltillväxtnivån. Det verkar alltså som om företagens försiktigt avvaktande syn på sina framtida verksamhetsförutsättningar i våras inte bara hade sin grund i bedömningen av det dagsaktuella konjunkturläget utan sannolikt också påverkades av en sedan en tid tillbaka avtagande tillväxttakt.³

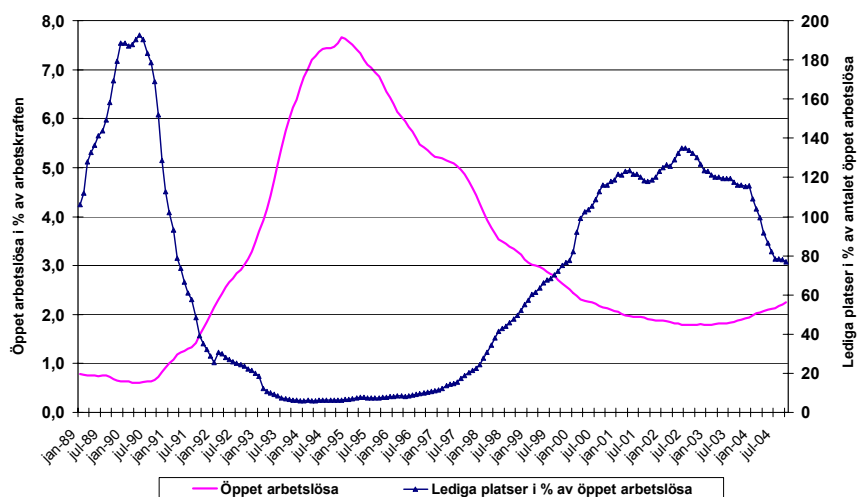
Figur 9: Omsättningens och lönekostnadernas utveckling

Sedan år 2000/2001 har den åländska **arbetslösheten** legat relativt stabilt kring den internationellt sett mycket låga tvåprocentnivån. Sedan början av innevarande år märks dock en svag uppgång i arbetslöshetstalen samtidigt som det skett en klar nedgång i antalet obesatta arbetsplatser (*figur 10*). I oktober var den öppna arbetslösheten 2,6 procent, en uppgång jämfört med samma månad året innan på 0,4 procentenheter. Om man även inkluderar personer i sysselsättningsåtgärder stiger arbetslöshetsgraden till 2,9 procent. Den stigande arbetslöshetsgraden varierar beroende på ålder och kön. Sålunda var männens arbetslöshet (inkl. sysselsättningsåtgärder) i oktober 3,3 procent medan motsvarande siffra för kvinnorna stannade på 2,5 procent. Arbetslöshetsproblem är dock störst i åldersgruppen under 25 år där arbetslösheten i oktober månad uppgick till 5,7 procent.

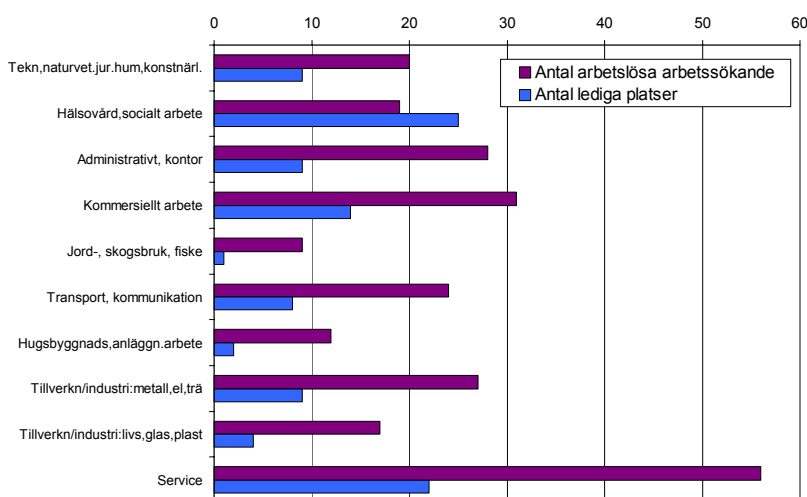
³ I bilagan till rapporten presenteras två diagram där utfallet av den kvalitativa konjunkturbarometern jämförs med det verkliga utfallet enligt mervärdesskatteregistret för omsättningens respektive lönesummans utveckling. Sammanställningen visar att förväntningarna på den framtida utvecklingen enligt konjunkturbarometern i stort överensstämmer med framskrivningen av tidsserierna från mervärdesskatteregistret. Speciellt stort är sambandet när det gäller omsättningens utveckling. För lönesummans del verkar variationerna vara svårare att förutsäga med hjälp av barometern.

Figur 10: Trender i öppen arbetslöshet och lediga platser

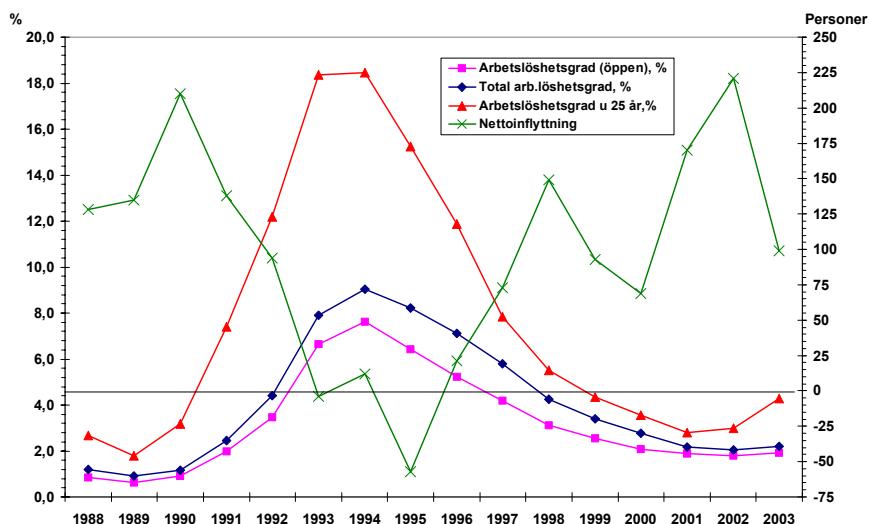
En analys av inom vilka yrken de arbetslösa finns och inom vilka yrkesgrupper de lediga arbetsplatserna erbjuds visar att det finns en del 'matchningsproblem' mellan efterfrågan och utbud på dagens åländska arbetsmarknad (*figur 11*). De flesta arbetslösa arbetssökande tillhör yrken inom service, kommersiellt arbete samt administration/kontor, medan de lediga platserna främst återfinns inom yrkeskategorierna hälsovård och socialt arbete. Ett sedan sommaren nytt inslag i arbetsmarknadsbilden är att antalet arbetssökande även överstiger antalet lediga platser inom servicesektorn.

Figur 11: Antal öppet arbetslösa arbetssökande och lediga platser enl yrke, oktober 2004

Flyttningsrörelsen till och från Åland har starka samband med läget på arbetsmarknaden (se *figur 12*). Nettoinflyttningen har dock ökat markant under senare år, och uppgick 2002 till hela 229 personer. Bakom nettouppgifterna ligger dessutom betydligt större bruttoflyttningsrörelser.

Figur 12: Arbetslöshetsgrader och nettoinflyttning

Under fjolåret sjönk nettoinflyttningen från tidigare rekordsiffror till enbart 99 personer. Redan under första halvåret i år uppgick nettoinflödet av inflyttare till 109 personer, något som tyder på en förnyad uppgång i inflyttningen till Åland. Med hänsyn taget till flyttningsrörelsens normala säsongvariationer och tillgängliga data om bostadsproduktionen under 2003 och början av detta år stannar ÅSUBs prognos för det samlade flyttningsresultatet (netto) för 2004 på ca 110 personer.

Under år 2003 startades 140 **nya företag** på Åland, vilket var en nedgång jämfört med året innan (170) nya företag. De slutliga uppgifterna om totalantalet nedlagda företag under 2003 är ännu inte tillgängliga, men under årets första tre kvartal uppgick antalet nedlagda företag till 71 stycken. Detta tyder på en nedläggningsfrekvens på ungefär samma eller något högre nivå än året innan. I kombination med tendensen till nedgång i nyföretagandet pekar detta fram emot ett något mindre nettotillskott av nya företag – åtminstone jämfört med utfallet 2002. Någon ökning i frekvensen av vid Ålands tingrätt anmälda företagskonkurser kan dock inte registreras. Under de första tre kvartalen i år anmäldes sålunda 4 konkurser medan antalet konkurser under motsvarande period i fjol var 5 stycken. Med tanke på att totalantalet företag uppgår till drygt 2000 så måste detta betraktas som en ytterst låg konkursfrekvens.

Företagsnedläggningarna – som till övervägande del gäller andra typer av nedläggningar än rena konkurser - återfinns framför allt inom branscherna byggverksamhet, handel samt olika typer av samhälls- och personliga tjänster. De största nettotillskotten av nya företag under innevarande år ser ut att komma inom tillverkningsindustrin, hotell- och restaurangverksamhet, handel samt fastighetsverksamhet.

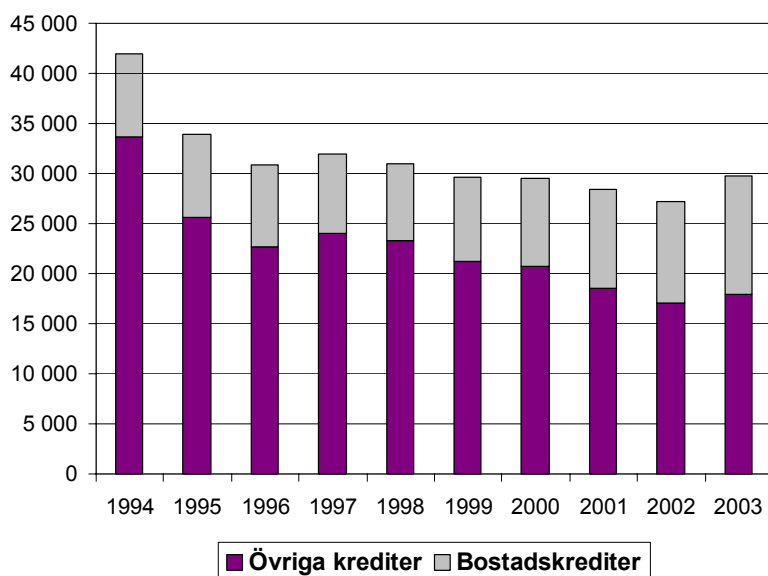
Fraktmängderna till och från Åland (inkl. skattegränshandeln med Finland) gick ner något under åren strax efter millennieskiftet. Under fjolåret bröts dock denna trend med en klar uppgång. Detta gällde såväl varuexporten som –importen. Uppgången var dock mest markerad på importsidan. Det samlade varuimportvärdet uppgick under fjolåret till ca 310 miljoner euro, medan den åländska varuexporten under samma år uppgick till ca 120 miljoner

euro. Eftersom den åländska exporten i huvudsak består av tjänster, och då inte minst inom transportsektorn, ger varuhandelsstatistiken en ofullständig bild av den samlade åländska handelsbalansen. Som konjunkturindikator ger den dock en fingervisning om viktiga trendbrott och förändringar i efterfrågebilden inom den åländska ekonomin. Fjölårets uppgång i varuimporten avspeglar sålunda en förhållandevis goda allmän åländsk efterfrågesituation under detta år. Senast tillgängliga fraktmängdsdata tyder dock på en viss stagnation, om än inte direkt nedgång, i fraktvolymer i början av innevarande år.

Marknadsräntorna har legat relativt stilla på nivån strax över 2 procent sedan 2003 (se figur 4). Under intryck av den allt tydligare konjunkturuppgången verkar dock räntenivåerna allmänt sett i dagsläget snarare vara på väg uppåt än neråt. Detta märks framför allt på långräntorna.

Någon mer drastisk uppgång i räntenivåerna förväntas dock inte under resten av året. Tack vare den låga räntenivån är **kreditefterfrågan**, särskilt för finansiering av privata bostäder, fortsättningsvis hög. En sammanställning av det uteliggande åländska kreditbeståndets volym från mitten av 1990-talet och fram till och med fjölåret (figur 13) tyder på en relativt stabil nivå på 25 – 30.000 euro per capita – betydligt högre än motsvarande siffra för Finland (35-40 procent högre). Sedan 2001 pekar kreditefterfrågan klart uppåt, något som i huvudsak förklaras av växande bostadsinvesteringar. Bostadsandelen av den totala kreditvolymen uppgick sålunda i fjol till hela 40 procent, mot bara 25-30 procent för några år sedan. En svag uppgång i efterfrågan på företagskrediter har även märkts under fjölåret och första halvan av innevarande år.

Figur 13: Kreditbeståndet per capita på Åland 1994 – 2003
(2003 års penningvärde)

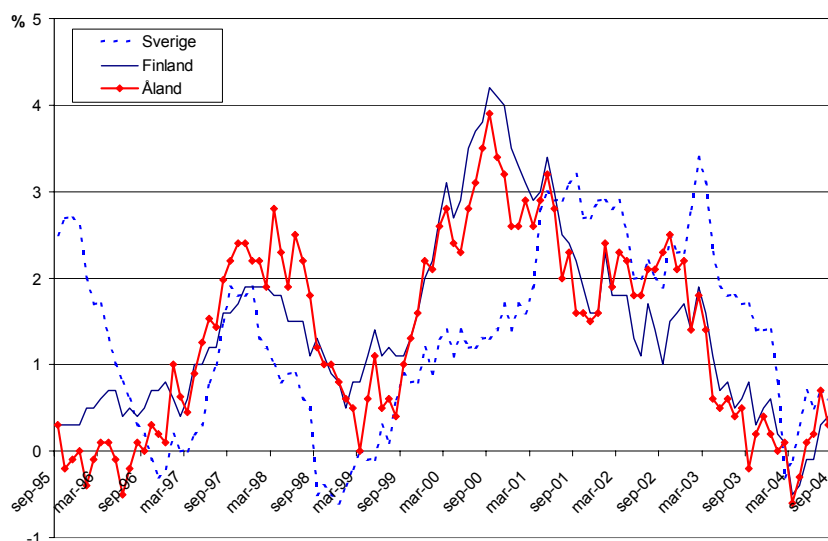

Källa: Byggnadsbyråns bostadsenhet, Landskapsregeringen

Efter en kort deflationsperiod under mars-april i år (huvudsakligen beroende på sänkta alkoholskatter samt en nedgång i transportsektorns priser) har den åländska **inflationstakten** åter klättrat upp till 0,5 procentnivån. Under september var inflationstakten 0,8 procent (*figur 14*).

Den genomsnittliga inflationen stannade år 2003 vid 0,6 procent och kommer sannolikt under innevarande år som helhet att ligga på nivån kring 0,3 procent. Mycket talar dock för en höjd inflationstakt, sannolikt på nivån strax över 1 procent under 2005.

Figur 14: Inflationstakten

4.2 Den offentliga ekonomin

Inkomstutvecklingen för **Landskapet Åland** har i det närmaste stagnerat de tre senaste åren. Landskapets budget finansieras till stor del av den så kallade klumpsumman, en avräkningsinkomst på 0,45 procent av statens inkomster (exklusive upplåning). Det verkar som om nivån för avräkningsbeloppet nu planat ut på en relativt stabil nivå. Under slutet av 1990-talet ökade klumpsumman förhållandevis snabbt. En delförklaring till den ökningen utgjorde effekterna av utförsäljningen av statliga aktier. För år 2002 uppgick summan till 163,6 miljoner euro och för år 2003 har beloppet fastställts till 159,0 miljoner euro. För år 2004 är förskottet 166,17 miljoner euro och för nästa år 168,0 miljoner euro. Sviktande skatteinkomster till följd av ökade avdrag och justerade skatteskalor dämpar utvecklingen av statens inkomster, och därmed även inkomsterna för landskapet. Samtidigt har utgifterna fortsatt att stiga och även investeringsbehovet har varit betydande. Det här innebär att landskapsregeringens ackumulerade budgetunderskott växer.

Även utvecklingen av **kommunernas ekonomi** har varit svag de senaste åren. Nettoutgifterna för verksamheterna steg sammantaget med 4,5 procent enligt 2003 års bokslut, år 2002 var ökningen hela 7,4 procent. Sex kommuner uppvisade negativt resultat år 2003 (fem år 2002).

Ingen kommun hade dock negativt årsbidrag ifjol. Den långfristiga lånestocken ökade för andra året i rad, ifjol var upplåningen betydande.

Enligt budgeterna för i år beräknas driftkostnaderna öka en aning långsammare än tidigare eller med knappt 3 procent. De sammantagna verksamhetskostnaderna uppgår enligt budgeterna till drygt 113,4 miljoner euro, varav hälften är personalkostnader. Hela tolv kommuner har budgeterat med negativt resultat i år (tio kommuner år 2003) och en kommun har därtill en budget med negativt årsbidrag. Årsbidraget borde på längre sikt vara så stort att det täcker avskrivningarna, men enligt 2004 års budgeter uppgår årsbidragen endast till 91 procent av avskrivningarna på 7,65 miljoner euro. Sammantaget är underskottet 555.000 euro i kommunernas budgeter för i år.

Investeringsnivån är fortsatt hög hos de åländska kommunerna. Från år 2000 har nettoinvesteringarna överstigit årsbidraget för kommunsektorn med marginal. Enligt budgeterna för i år uppgår de planerade nettoinvesteringarna till drygt 32 miljoner euro. I ekonomiplanerna för år 2005 uppges investeringarna sjunka marginellt.

Tillväxten i skattefinansieringen (dvs i skatteintäkterna och landskapsandelarna tillsammans) var svagt positiv för kommunerna år 2003, vilket är det senaste året för vilket beskattningen slutförts. Kommunernas samfundsskatteandel sänktes då för fjärde gången sedan år 1998. Trots en god tillväxt i företagens vinster sjönk kommunernas intäkter från samfundsskatterna med 9,6 procent och tillväxten i de övriga skatterna var inte heller så snabb. Den samlade nominella tillväxten i skatteinkomsterna stannade på 1,5 procent.

År 2004 präglas skattefinansieringen av att det allmänna avdraget slopats och de omläggningar av landskapsandelarna som hänger samman med den reformen. Skatterna från förvärvsinkomster ökar väsentligt, medan landskapsandelarna sjunker i motsvarande grad. Sammantaget ser dock utvecklingen av skattefinansieringen åren 2004 och 2005 lite positivare ut.

De systembundna landskapsandelarna som tidigare varit en säker och sakta växande inkomstkälla för kommunsektorn sjunker enligt de preliminära beräkningarna både i år och nästa år. Därtill är utvecklingen av samfundsskatterna osäker. Dels härrör betydande delar av samfundsskatterna från sjöfartssektorn där förändringarna i verksamhetsförutsättningarna har varit betydande den senaste tiden. Dels är det på kort sikt osäkert hur reformen av företagsbeskattningen kommer att påverka intäkterna från samfundsskatterna i år och nästa år. När det slutligen gäller utvecklingen av förvärvsinkomstskatterna är den tillväxt som kalkylerats beroende av att avdragen i kommunalbeskattningen inte utökas från statens sida, något som hittills gjorts regelmässigt varje år. Via landskapslagstiftningen kommer dessa förändringar att gälla även på Åland.

Utvecklingen av skattefinansieringen följer i dagsläget inte utvecklingen av utgifterna inom kommunsektorn. Trots åtstramningar för att minska tillväxten inom den kommunala sektorn har nettoutgifterna ökat snabbare än inkomsterna från skatter och landskapsandelar.

Tabell 1: Kommunernas samlade skattefinansiering i 1.000 euro samt euro per invånare

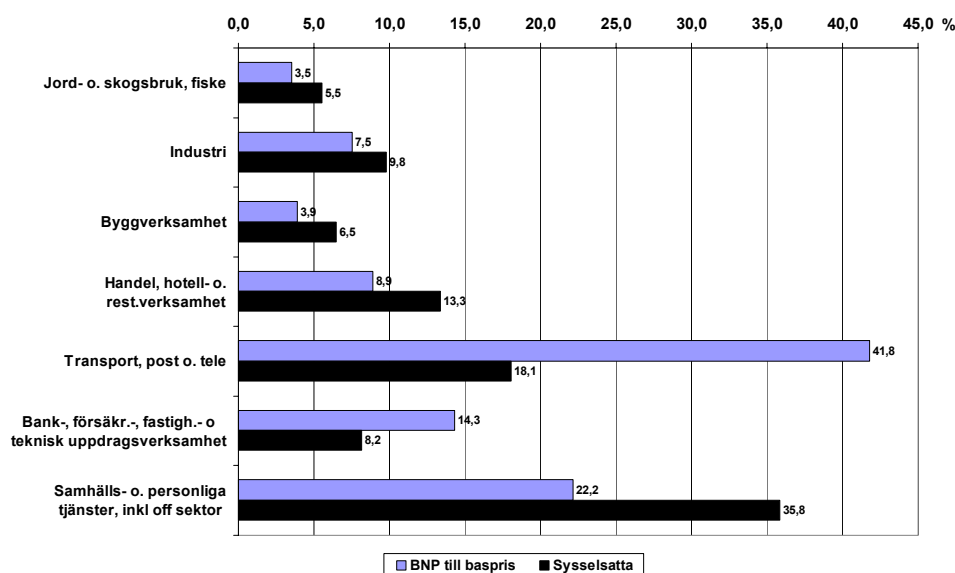
	2002	2003	2004**	2005**
Skatteinkomster, totalt	63 294	64 231	68 357	70 947
Landskapsandelar netto, totalt	21 860	22 662	20 548	20 365
Skattefinansiering, totalt	85 154	86 893	88 905	91 312
Förändring, %		2,0	2,3	2,7
Skattefinansiering, euro per invånare	3 274	3 309	3 374	3 451
Förändring, %		1,1	2,0	2,3

** Prognos

4.3 Läget inom det privata näringslivet

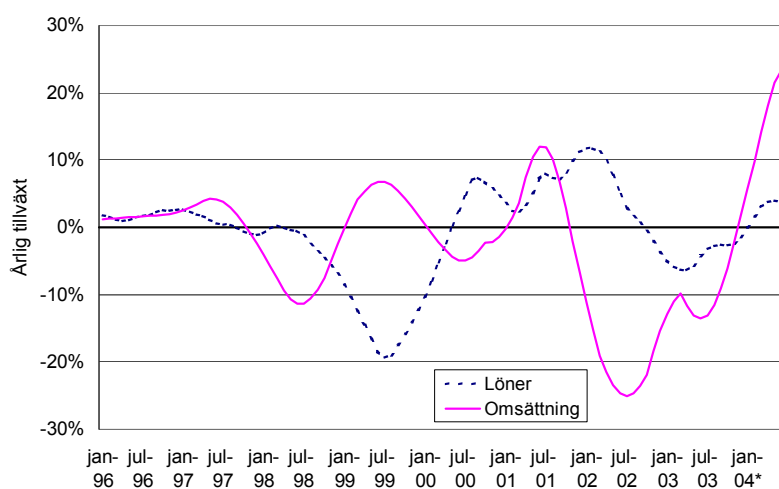
Analysen av läget inom det privata näringslivet grundar sig på resultaten från vårens konjunkturbarometerundersökning samt på uppgifter om företagens omsättning och lönekostnader från det mervärdesskatteregister som ÅSUB har tillgång till. Nyckelpersoner från vissa branscher och branschorganisationer har även kontaktats. Omsättningens och lönekostnadernas förändringar fram till och med juni respektive juli redovisas i figurer för respektive bransch. Det bör poängteras att tillväxtdiagrammen, som är säsongsutjämnade, försöker hitta en trend i utvecklingen och kan därför beskrivas som en anpassad modell per bransch. Tidsseriemodellerna revideras med jämna mellanrum och företag som nybildas eller byter bransch kan också påverka beskrivningen av utvecklingen bakåt i tiden. De olika branschernas relativa betydelse för sysselsättning och BNP (förädlingsvärdet) inom åländsk ekonomi sammanfattas i *figur 15* nedan.

Figur 15: Näringslivsstruktur år 2001

Enligt den under våren gjorda konjunkturenkäten såg många aktiva inom **primärnäringarna** rätt dystert på sina såväl som branschens verksamhetsförutsättningar. En viss ljusning i framtidsförhoppningarna inom branschen kunde dock spåras jämfört med året innan. En närmare granskning av branschens omsättnings- och löneutveckling under våren och sommaren pekar också den i samma riktning. Den tidigare mycket kraftiga nedgången i omsättningen har nu förbytts i sin motsats. Sedan början av året har omsättningen växt betydligt snabbare än lönekostnadsutvecklingen som också den är på väg uppåt (*figur 16*).

Figur 16: Primärnäringarnas omsättnings- och lönekostnadsutveckling

Vare sig vårbarometerns eller de omsättningskatteregisterbaserade uppgifterna är dock riktigt representativa för primärnäringen som helhet. Merparten av jord- och skogsbruket utövas av enskilda personer som är underrepresenterade i vårenkätens urval. Eftersom jordbrukarna normalt inte heller betalar in mervärdesskatten månadsvis så är lantbruket även underrepresenterat i denna källa. Huvuddelen av dataunderlaget grundar sig sålunda på de mer sysselsättningsintensiva fiskodlingarnas svar.

Nedan följer därför en separat granskning den dagsaktuella konjunkturbilden och framtidsutsikterna för primärsektorns tre huvudbranscher: jordbruk, skogsbruk och fiske/fiskodling.

Något som kommer att påverka framtida produktionsförutsättningar för **jordbruket** är det faktum att WTO:s medlemsländer i början av augusti lyckades enas om ett ramverk för de fortsatta frihandelsavtalsförhandlingarna. Centralt var här att man kunde enas i jordbruksfrågan vilket innebär att bl.a. exportstöden skall slopas på sikt. För Ålands del är detta dock inte helt oproblematiskt. Det som oroar är just slopande av exportstöden, något som på sikt förväntas drabba särskilt mjölkproduktionen.

Under sommaren har Finland valt modell för genomförande av CAP-reformen. Det blev som väntat en kombinationsmodell där den största delen av de EU-delfinansierade stöden betalas som ett enhetligt regionalt stöd vilket är lika stort per hektar åker inom samma område. Största delen av de EU-delfinansierade stöden kommer dessutom att frikopplas från produktionen och betalas ut enligt hur många hektar åker gården har. När det gäller mjölkbidraget och nötkreatursbidraget kommer en del av stödet att betalas ut som ett gårdsstöd för att stödsituationen inte skall förändras för mycket jämfört med situationen före reformen. Det nya CAP-stödsystemet skall tas i bruk från år 2006.

Om man ser till läget inom de enskilda produktionsområdena så har den tidigare oron för ett underskott i *nötköttsproduktionen* visat sig vara obefogat. Bedömningen inom branschen är nu att höstslakten kommer att täcka upp efterfrågan relativt väl – åtminstone under resten av detta år. *Slaktsvinsproduktionen* är i dagsläget i princip nedlagd och slakteriföretaget hämtar sin förädlingsråvara från Finland och importerar även styckningsdetaljer därifrån. *Fårköttproduktionen* är fortfarande stadd i positiv utveckling och intresset för det åländska fårköttet och förädlade fårköttprodukter ökar.

Inom *mejerinäringen* konstaterar man att östutvidgningen fått betydligt större konsekvenser för livsmedelsmarknaden än vad som var väntat. Importen av billig ost har varit märkbar och ställt till med stora problem för mejerinäringen. Även det åländska mejeriet har fått känna av den billiga importen och konsekvensen kommer förmodligen att synas i lägre avräkningspriser till producenterna från och med nästa år. Producentpriserna för mjölk är dock på väg uppåt i Baltikum varför man tror att konkurrensfördelen på några års sikt kommer att vara betydligt mindre.

Potatisodlingen ser fram emot en god skörd efter några sämre år. Industrin hoppas att ett gott år skall stimulera till ökad odling på Åland så att man skall kunna minska importen av råvara som idag står för upp emot en fjärdedel av den totala råvarumängden. Läget inom *sockerbetsproduktionen* är fortsatt osäkert. EU-kommissionen släppte sitt förslag till reform av sockerförordningen i mitten av juli. Förslaget som skulle innebära kraftigt sänkta sockerpriser diskuteras nu bland medlemsstaterna. Försämrade sockerpriser skulle få klart negativa konsekvenser för den åländska odlingen, men förhoppningen om att de landsvisa kvoterna i alla fall skall få vara kvar gör att man tror att det kan finnas en möjlighet till fortsatt sockerbetsproduktion på Åland. Beslut om sockerreformen förväntas komma i december eller i början av nästa år för att börja genomföras från 2006.

Framtidsutsikterna för *spannmålsodlingen* ser allt dystrare ut. Uppköparna rapporterar sänkta priser på mellan 7-15 procent för råg, korn och vete. Den enda grödan som verkar vara stabil prismässigt är havren där konkurrensen från den europeiska odlingen är betydligt mindre.

Grönsakssektorn rapporterar goda skördar och god kvalitet inom de flesta produkter. Lökodlingen som är stor på Åland kommer att få en rekordskörd. Priset kommer förmodligen att ytterligare pressas på grund av att skördeprognoserna från de stora europeiska lökländerna är mycket goda. Branschen i övrigt tror på ytterligare möjligheter för expansion och flaggar

för nya produkter som körsbär, buskblåbär och päron. *Äppelskörden* verkar bli bra. Både prisnivå och volymer ser mycket goda ut för odlingen. Dessvärre drabbades ett stort odlingsområde av svåra hagelskador vilket har förstört skörden i stort sett helt för flera stora odlare.

Inom **skogsbruket** har priserna sedan början av detta år rört sig något uppåt – för första gången på flera år. Bedömningen är att priset på massaved skall fortsätta uppåt under hösten, och att den nedgång i cellulosapriserna som märktes under sommarmånaderna skall vara en övergående säsongseffekt. Prisläget är dock fortsättningsvis pressat när det gäller sågad furu – inte minst på grund av lågprisimport från bl a Baltikum. Skogsavverkningen under året har hittills följt planerna och beräknas komma att uppgå till ca 200.000 kubikmeter.

Läget inom **fiskerinäringen** som helhet har inte förändrats på något avgörande sätt sedan vårens konjunkturöversikt. Näringen befinner sig fortsättningsvis i en period av ansträngd lönsamhet och allt större osäkerhet om de framtida verksamhetsförutsättningarna.

Detta gäller särskilt *havsfisket*. Trålfisket av strömming som de senaste två åren sysselsatt endast tre - fyra båtar kommer sannolikt att upphöra helt under denna höst. Under våren har en båt sålts till Finland och de övriga har samtliga ansökt om strukturstöd för att permanent upphöra med fisket. Situationen för torskfisket i södra Östersjön är mer blandad. Under våren 2004 har de mindre båtarna haft ett bra fiske medan de större trålbåtarnas fiske avbröts redan den 5 mars. Höstfisket kommer att fortgå som tidigare för de mindre båtarna och man kommer troligen att öka fångstvolymerna jämfört med senaste år. Inför år 2005 är det ännu oklart om och hur stor en eventuell kvot det skall bli för det s.k. östra torskbeståndet som de åländska båtarna fiskar på.

Vårens och försommarens goda laxfiske gav hopp om framtiden men ungefär samtidigt kom EUs beslut om att slopa det tidigare undantaget för Östersjön om fiske med drivgarn från och med år 2008. För näringens del är det ett tungt bakslag då man under många år försökt anpassa sig till olika regleringsåtgärder och nedskärningar i syfte att stärka laxbeståndet. Trots olika försök med nya fiskemetoder kommer drivgarnsförbudet att medföra att laxfångsterna minskar kraftigt och laxfisket blir sannolikt reducerat till ett komplement till det småskaliga kustfisket efter icke-kvoterade arter.

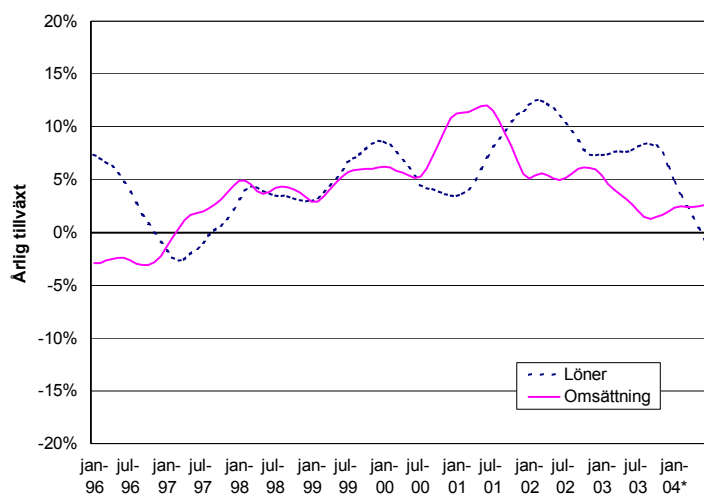
Även om det *småskaliga kustfisket* ännu inte påverkas av kvoteringar och regleringar påverkas dess utvecklingsmöjligheter av tillbakagången av det övriga fisket eftersom det finns risk för att de totala volymerna blir för små för fiskhandlarna. I dag exporteras nästan all fisk som färsk rensad till den finländska marknaden och allt mervärde av förädlingen går därmed förlorad.

För *fiskodlingens* del kan noteras vissa positiva tecken på de internationella marknaderna. Konkurrensen från importerad fisk, främst norsk, har stabiliserats bl.a. som följd av beslut av EU om dumpingtull för regnbågslox och en importkvot för lax. Till skillnad från de två föregående åren har väderleksförhållandena under år 2004 varit goda, dels genom en mild

vinter och en inte alltför varm sommar. Produktionsnivån kan sålunda förväntas stiga till ca 5 miljoner kilo. De två senaste åren har man legat betydligt under den produktionsnivå som miljötillstånden ger möjlighet till. Prisnivån har under sommaren varit mycket god, även om försäljningsvolymerna då av tradition är små. En sänkning av priserna kan förväntas till höstens slaktsäsong men förutsättningar finns att bibehålla den på en lönsam nivå.

Inom **livsmedelsindustrin** var framtidsutsikterna enligt vårens konjunkturbarometer mycket ljusa även om investeringsvågen från början av 2000-talet (2001 – 2003) nu ser ut att vara över. Enligt vårenkäten avser företagen även fortsättningsvis expandera sin personalstyrka, något som i viss mån motsägs av den nedgång i branschens lönekostnadsvolym som redovisas i mervärdeskatteregistret (*figur 17*). En tänkbar förklaring till detta kan här vara att en del av branschens expansion under året varit förlagd utanför Åland.

Figur 17: Livsmedelsindustrins omsättnings- och lönekostnadsutveckling

Omsättningen inom livsmedelsindustrin har sedan ungefär ett år tillbaka varit kraftigt stigande och växer nu betydligt snabbare än lönerna, något som tyder på en positiv produktivitetsutveckling inom branschen (*figur 17*).

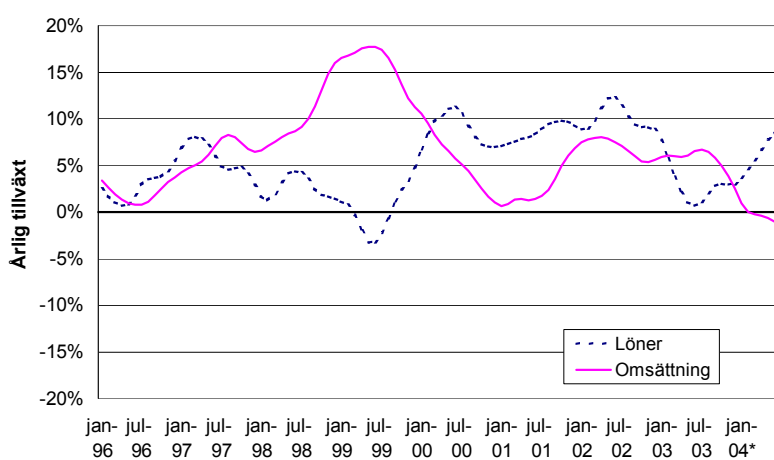
Om man ser till de enskilda produktionsområdena så ser dock läget inte alltid riktigt lika ljust ut som för branschen som helhet. Som redan konstaterats ovan har sålunda *mejeriproduktionen* drabbats av östutvidgningen med snabbt växande import av främst billig ost. *Slakterinäringen* lever vidare på ungefär samma nivå som förut, men med växande efterfrågefluktuationer och ständiga krav på förnyelse och produktutveckling för att klara den växande konkurrensen från importerade produkter. Produktionen av *potatisbaserade snacksprodukter* är dock fortsättningsvis mycket expansiv och står därmed för huvuddelen av branschens tillväxt framöver. Genom nyinvesteringar i distributions- och marknadsföringsledet kan ytterligare expansion förväntas bli på den ryska marknaden.

De delar av den **övriga industrin** som av tradition levt på underleveranser till den svenska exportindustrin (främst inom metallsektorn) har under senare år drabbats den svaga svenska

industrikonjunkturen. Sedan början av detta år har dock den svenska industrikonjunkturen vänt ordentligt uppåt och nu också börjat sätta sina spår i en betydligt ljusare exportefterfrågan för särskilt den åländska småindustrin inom *metallsektorn*. Trots de kraftigt stegrade råvarupriserna (olja) har även den *kemiska och plastindustrin* haft en god efterfrågan på den globala marknaden. Undantaget är här de mest konsumentvaruorienterade delarna av plastindustrin som är hårt pressade av lågprisimport från Östasien. Uppgången på den svenska marknaden för åländska *tryckerier* har även den i viss mån motverkats av ökad lågpriskonkurrens, dock inte från Asien utan mer närbelägna Baltikum och Ryssland. *Snickeriindustrin* har dragit nytta av den allmänna konjunkturuppgången, inte minst i Sverige, men dras fortfarande med problem på andra viktiga exportmarknader, och då inte minst den fortsättningsvis rätt tröga tyska marknaden.

Det samlade resultatet av vårbarometern är dock att den åländska småindustrin (exklusive livsmedelsindustri) anser att konjunkturutsikterna för den närmaste framtiden är rätt goda. Med undantag för investeringarna var förväntningarna sålunda över lag positiva vad gäller branschens framtida lönsamhet, företagens verksamhet och omsättningsvolym samt behovet av personal. Etablering på nya mer expansiva marknader ligger högt på företagens prioriteringslista medan konkurrenssituationen upplevs som ett av de största problemen.

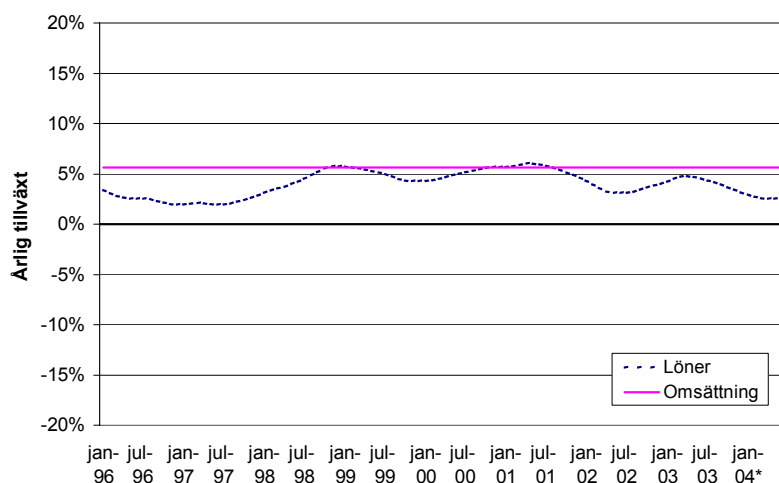
Figur 18: Den övriga industrins omsättnings- och lönekostnadsutveckling

De positiva tongångarna inom branschen motsägs dock ännu så länge av en fortsatt – om än under våren uppbromsad – nedgång i de samlade försäljningsvolymerna. Däremot satsar företagen uppenbarligen redan nu på personalförstärkningar inför en kommande efterfrågeuppgång eftersom de utbetalade lönevolumerna pekar klart uppåt (*figur 18*).

Inom den heterogena branschen **vatten- och elförsörjning** förväntades enligt vårbarometern omsättningen och investeringarna öka under resten av året. Några nyanställningar av betydelse planerades dock inte.

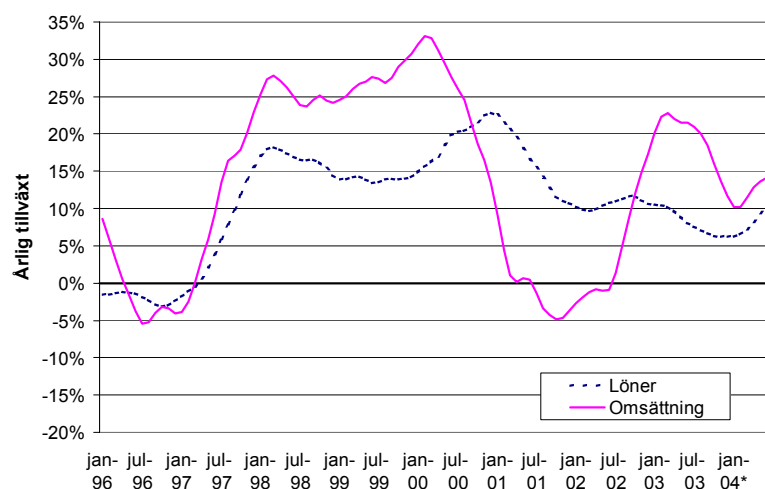
Figur 19: Omsättnings- och lönekostnadsutvecklingen inom el och vatten

Oberoende av företagens framtidsplaner har dock omsättningens årliga tillväxttakt under hela den period som ÅSUBs register omfattar legat strax under 7 procent. Lönekostnadernas årliga tillväxttakt har varierat mera och pekar sedan förra sommaren nedåt mot 2-3 procentnivån (*figur 19*).

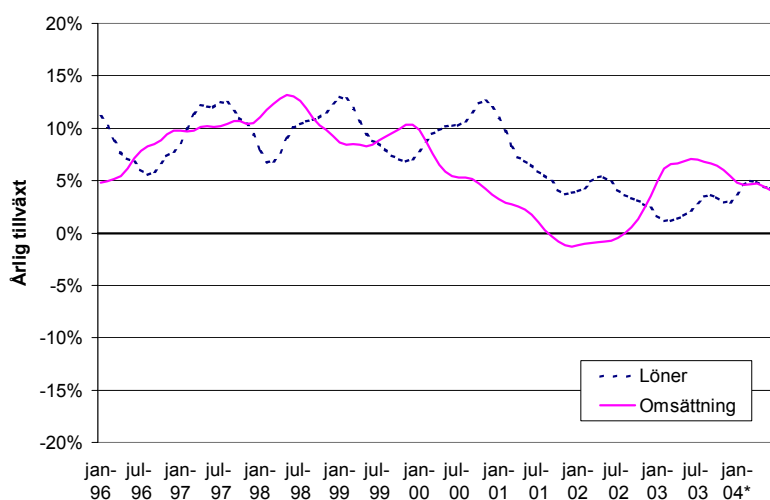
Enligt vårbarometern såg företagen inom **byggsektorn** rätt mörkt på framtiden. Efter ett par år med stark uppgång i antalet byggprojekt och därmed också branschens samlade omsättning, så är efterfrågesituationen framöver åter betydligt mer osäker. En mindre efterfrågeuppgång noterades dock under inledningen till sommaren (se *figur 20*). Mycket tyder ändå på att antalet större byggprojekt kommer att minska under de närmaste två åren, något som sannolikt kommer att leda till betydande nedskärningar och omstruktureringar inom branschen. Byggföretagens bedömning av den framtida omsättningen, investeringarna och lönsamheten var också över lag negativa och antalet lediga byggarbetsplatser har halverats under de senaste två åren. Den allt större marknadsandelen för importerade 'nyckelfärdiga' privata bostäder har också minskat de åländska byggbolagens utbyte av den fortsättningsvis rätt goda efterfrågan inom denna del av marknaden. Högkonjunkturen inom byggsektorn verkar alltså nu gå mot sitt slut.

Figur 20: Byggbranschens omsättnings- och lönekostnadsutveckling

Enligt vårbarometern tenderar förväntningarna på utvecklingen under resten av detta år inom **handeln** att – åtminstone jämfört med mätningen året innan – gå i en negativ riktning. Många företag är bekymrade över branschens allmänna utvecklingsförutsättningar och ser också rätt negativt på den framtida utvecklingen av sin lönsamhet och personalstyrka. Branschens negativa förväntningar i våras har dock inte bekräftats av den faktiska personalkostnads- och omsättningsvolymutvecklingen fram till sommaren (*figur 21*). Den tidigare tillväxttenden bröts visserligen under fjolårets två sista kvartal, men någon större nergång handlar det inte om. Under första halvåret i år har sålunda tillväxten inom branschen som helhet stabiliserats på nivån strax under 5 procent.

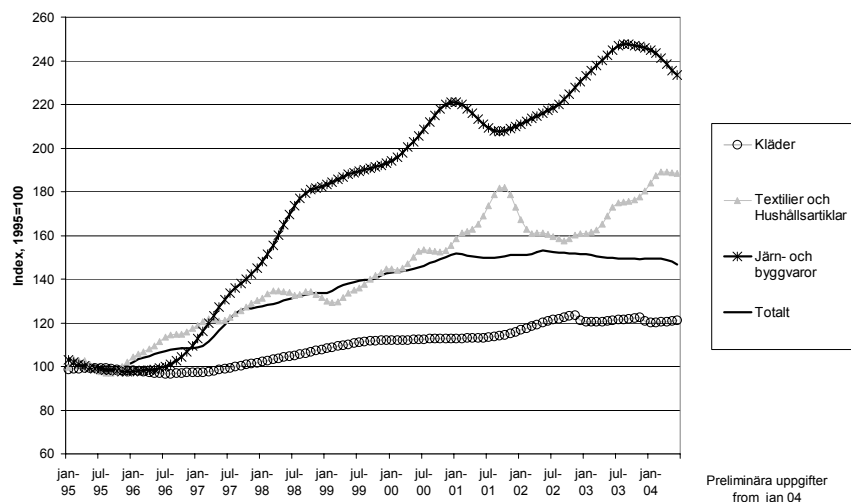
Figur 21: Handelns omsättnings- och lönekostnadsutveckling

En närmare titt på utvecklingstrenderna inom vissa delar av handeln visar att omsättningen inom företag som säljer produkter förknippade med byggande har vuxit mycket kraftigt ända sedan mitten av 1990-talet (*figur 22*). Dessa delar av handeln är de som är känsliga för

konjunktursvängningar, något som också märks i den kraftiga uppgången vid den senaste konjunkturtoppen 2000 och den därpå följande nedgången i tillväxttakten under 2001-2002. Den förnyade uppgång som följde under 2003 tycks nu åter ha brutits – eller åtminstone ha planat ut. Omsättningsutvecklingen inom de mer konsumentorienterade delarna av handeln, bl a med kläder och textilier, har varit stabilare – men då hela tiden på en betydligt lägre nivå.

Figur 22: Omsättningens utveckling inom detaljhandeln

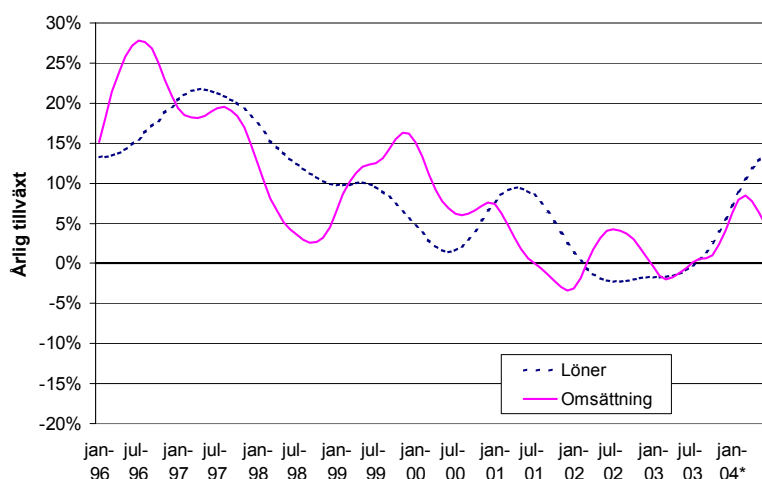

Inom bilhandeln minskade under år 2002 antalet nyregistrerade fordon med 4 procent. Nedgången i nybilsförsäljningen fortsatte under fjolåret. Samtidigt har det skett en kraftig uppgång i importen av begagnade bilar från Finland och Sverige. Under innevarande års första åtta månader registrerades sammanlagt ca 450 nya bilar vilket innebär en nedgång med ca 10 procent jämfört med försäljningen under samma tid i fjol. Nedgången har varit störst när det gäller personbilar, medan de tunga fordonen under samma period noterar en mindre försäljningsuppgång.

Inom **hotell- och restaurangbranschen** gav vårens konjunkturenkät ett förhållandevis positivt resultat. Jämfört med barometern från föregående år (2003) såg företagen nu ljusare på branschens allmänna framtidsutsikter samt på förbättrad lönsamhet och ökad omsättning. Vissa nyinvesteringar påannonserades även. Däremot låg branschen lågt när det gällde eventuella framtida förstärkningar av personalstyrkan.

En närmare granskning av den faktiska utvecklingen under försäsongen och början av sommaren så som den avspeglar sig i momsregistrets omsättnings- och löneutbetalningsuppgifter ger dock en mer dämpad bild av utvecklingen inom branschen (*figur 23*). Den säsongrensade omsättningsutvecklingen har sålunda en klart negativ trend som därtill – efter en kortare uppgångsperiod under andra halvåret i fjol - tagit ytterligare fart neråt under första halvan av innevarande år. Branschens lönsamhet försvagas samtidigt av en motsatt trendmässig uppgång i lönekostnaderna – en trend som dock ser ut att ha brutits under årets försäsong.

Figur 23: Hotellen och restaurangernas omsättnings- och lönekostnadsutveckling

Årets inresande- och inkvarteringsstatistik tycks bekräfta en utveckling som blev mer negativ än vad branschen enligt ÅSUBs vårenkät hade förväntat sig. Under perioden januari till och med september i år hade sålunda samtliga inresegrupper förutom kryssningsresenärerna minskat med i storleksordningen 1 – 5 procent (jämfört med motsvarande period i fjol). Minskningen låg alltså helt på de grupper där den landbaserade turismen har sin viktigaste marknad, nämligen de resenärer som kom med de reguljära bilfärjorna. Samtidigt ökade kryssningsresenärerna, alltså den resandegrupp vars konsumtion bara marginellt berör den landbaserade delen av näringen, med nästan 45 procent.

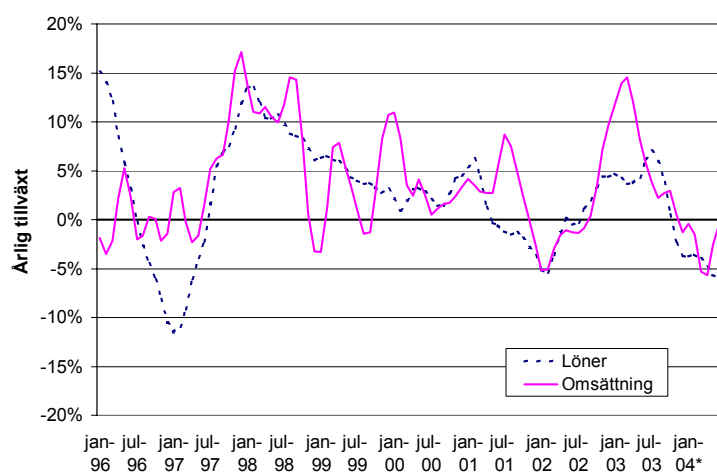
Även den av ÅSUB i augusti framtagna preliminära statistiken över utvecklingen av högsäsongens inkvartering i hotell och stugbyar pekar i samma riktning. Under juni minskade antalet övernattnings i de åländska stugorna sålunda med drygt 7 procent jämfört med samma månad i fjol. Under den viktigaste högsäsongsmånaden juli begränsades dock nedgången till drygt 1 procent. Inom hotellsektorn var nedgången 1,5 procent i juni och 1,8 procent i juli. De svenska gästerna stod för den absolut största nedgången i antalet övernattnings. Nedgången var betydligt mindre för finländarna och för övriga nationaliteter som idag står för ca 11 procent av övernattningsarna redovisas faktiskt en tydlig uppgång.

En viktig förklaring till nedgången under de två högsäsongsmånaderna är helt säkert det ovanligt dåliga sommarvädret. Ett långsiktigt betydligt större problem för branschen är dock den växande konkurrensen från kryssningstrafiken och prismässigt attraktiva resalternativ i Sverige/Finland samt närbelägna Baltikum. Ett annat problem som kastar sin skugga över branschens framtidsutsikter är det faktum att rätt många anläggningar börjar bli gamla och att standarden (i förhållande till priserna) därför inte alltid håller måttet jämfört med konkurrensen i omvärlden. Till de mer positiva framtidsstecknen hör dock ett ökat intresse för inköp och upprustning av en del äldre anläggningar, en positiv utveckling av restaurang- och underhållningsutbudet samt en offensiv och mer långsiktigt strategisk marknadsföringsinsats från turistbranschens organisationer.

Inom den för den åländska ekonomin så viktiga branschen **transporter och kommunikation** var förväntningarna i vårens rätt negativa såväl beträffande branschens allmänna utsikter som för omsättningen och lönsamheten. Företagen ser dock ut att tro mera på framtiden för den egna verksamheten eftersom man ser mer positivt nu än för ett år sedan på företagets verksamhetsförutsättningar, personalstyrkan och investeringarna.

Som framgår av momsregisterdata (*figur 24*) nådde den snabba tillväxt som började under senare halvåret 2002 sin kulmen vid årsskiftet 2002/2003. Därefter har tillväxten förbytt i en nedgång såväl beträffande omsättning som löner. Viking Lines utflaggningar av tonnage under hösten 2003 har påverkat det negativa utfallet då en del av bolagets ekonomi numera flyttat till Sverige. Nedgången i den åländska inkomstnivån blir dock inte fullt lika stor då faktorinkomsterna (löner och vinster) från utlandet växer i motsvarande grad. Under årets första två kvartal har dock nedgångstrenden i omsättningen brutits och är nu på väg upp mot nivåerna kring noll-procentnivån. Nedgången i de utbetalade lönevolymerna har dock fortsatt, om än i avtagande takt.

Figur 24: Omsättnings- och lönekostnadsutvecklingen inom transport och kommunikation

Inom *färjsjöfartssektorn* har den finska regeringens nya och till utvecklingen i omvärlden mer anpassade sjöfartspolitik nu gjort att utflaggningstrycket till Sverige i stort sett försvunnit på rutterna Finland-Åland-Sverige. I höst klagas också detaljutformningen av den återanskaffningsreservering för rederierna som man beslöt om i slutet av förra året. Reserveringen förutsätter dock en försäljning av fartyg och främjar därför inte en tillväxt inom handelsflottan. En annan positiv faktor är att det ser ut att vara möjligt att under hösten kunna slutföra förhandlingarna om ett brett inkomstpolitiskt helhetsavtal mellan arbetsmarknadens parter inom färjsektorn. Avtalet förutses bli två- eller treårigt med moderata löneförhöjningar. I estlandstrafiken, som domineras av estniska operatörer, är kostnadsnackdelarna för de åländska rederierna fortsättningsvis stora.

Inom kryssningstrafiken är beslutet att registrera det senaste nybygget under åländsk flagg ett positivt tecken med potentiellt stor samhällsekonomisk betydelse. Över 400 personer, varav många ålänningar, kommer att nyanställas. En sådan ökning av de åländska sjöarbetsplatserna

har inte skett på många år. Nybygget kommer att öka intresset för kryssningsresor på den svenska marknaden. Kommande höst innebär en kraftigt utökad verksamhet på kryssningsmarknaden Stockholm-Mariehamn och Åbo. De åländska rederierna är väl positionerade på denna växande – men starkt konkurrensutsatta och prispressade - marknad.

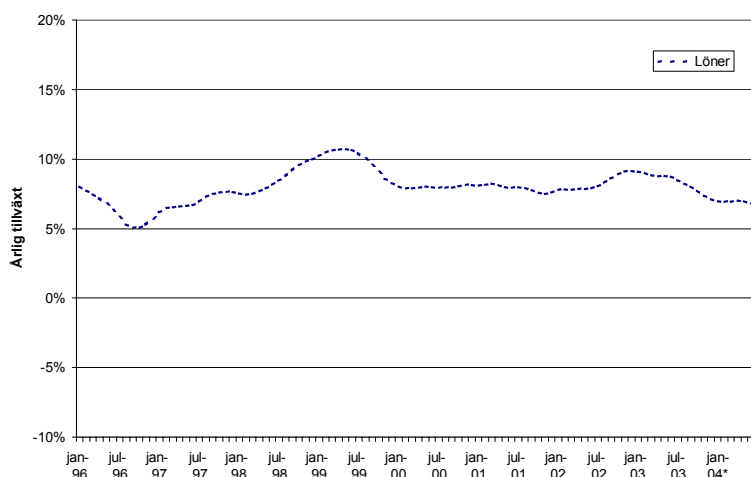
För det medelstora och mindre *lasttonnaget* är läget mer negativt. Konkurrensen från rederier med mer förmånligt regelverk, inte minst beträffande nyanskaffning av effektivare tonnage, ökar hela tiden. Trots en tack vare det förbättrade konjunkturläget uppåtgående trend på de traditionella fraktmarknaderna (finsk och i viss mån även svensk exportindustri), så har rederierna därför i dagsläget inte ansett sig ha möjlighet till offensiva framtidssatsningar. Det här har lett till att medelåldern för tonnaget nu är nästan 20 år, en alarmerande utveckling med tanke på att medelåldern för motsvarande EU-tonnage är 12 år och för hela världshandelsflottan 13 år. Likaså har marknadsandelen för de åländska (och finska) fraktrederierna inom de finska utrikeshandelstransporterna under perioden 1998 – 2004 minskat med hela 15 procent och är nu nere på ca 20 procent.

Det utflaggade *tanktonnaget* har haft mycket goda tider med bra intjäning och god efterfrågan, något som ser ut att hålla i sig även framöver med tanke på den förbättrade internationella konjunkturen med ökad produktion och världshandel som följd. Efter en omfattande förnyelse av tonnaget är också den ålandsägda flottan inom detta segment konkurrenskraftig inför kommande skärpningar av myndigheternas miljö- och säkerhetskrav på de sjögående oljetransporterna. Ytterligare nyinvesteringar i tonnage som är särskilt anpassat för den växande ryska oljeexporten från Finska viken är också på gång.

Den syn på den närmaste 12-månadersperioden inom **finanssektorn** som framkom i vårens konjunkturenkät kan närmast karaktäriseras som försiktigt avvaktande. Detta gällde särskilt bedömningen av det egna företagets expansionsmöjligheter och den närmaste tidens personalbehov. Företagen kände sig allmänt pressade av hård konkurrens, små räntemarginaler och svårighet att få tag i den personalkompetens som krävs för att hänga med i utvecklingen av sektorns produkter.

Registerdata gällande sektorns lönekostnadsutveckling tyder också på en försiktigare personalpolitik med en nedgång i tillväxten från tidigare 7-9 procent per år till nivåerna strax över 5 procent (se *figur 25*).

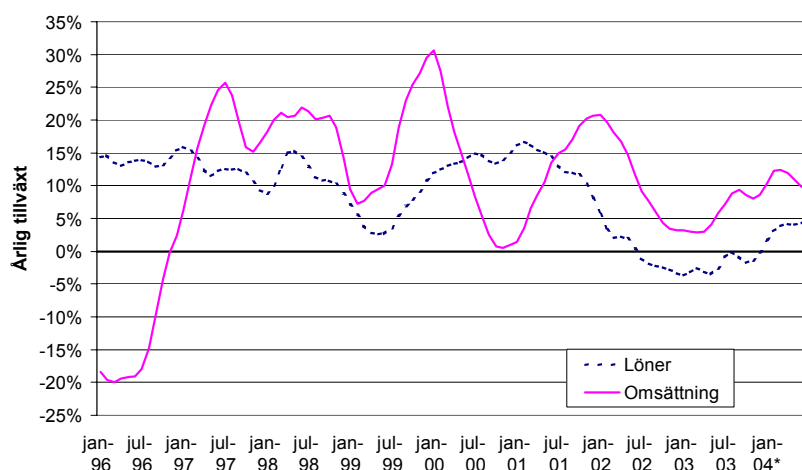
Figur 25: Lönekostnadsutvecklingen inom finanssektorn

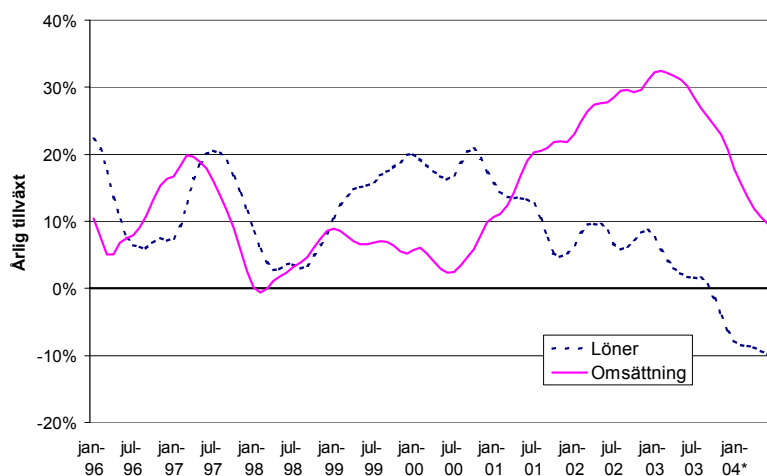
Det står dock klart att finansföretagen under senare tid gynnats av en starkt stigande kreditefterfrågan, inte minst på den privata bostadssidan (jfr *figur 13* tidigare i rapporten!). Vårbarometern indikerar ju även en rätt god investeringsaktivitet framöver bland företagen. Positivt är här också de stigande börskurserna vilket förbättrat marginalerna för företagens egna placeringar samtidigt som det förbättrat inkomsterna från de förmedlingstjänster som branschen bjuder åt andra kunder.

Branschen **övriga tjänster** består av mycket olika typer av företag, till exempel företag som producerar tjänster till andra företag samt företag som är inriktade på enskilda privata konsumenter. Enligt vårenkäten till företagen ser framtidsutsikterna inom branschen för de närmaste 12 månaderna, alltså fram till mars nästa år, på det stora hela ljusa ut. Företagen säger sig i rätt hög grad planera en utvidgning av sin verksamhet samtidigt som lönsamheten anses kunna ligga kvar på en fortsatt god nivå. Mot bakgrund av att branschen nu haft två år med mycket höga tillväxttal, förutspås dock nu en viss nedgång i tillväxttakten.

Bilden bekräftas i stort av uppdaterade momsregisterdata som visar på en stark tillväxttrend för såväl personal (löner) som omsättning under senare år (*figur 26*). Den här kraftiga tillväxttrenden ser dock nu ut att ha brutits och gått in i ett lugnare skede. Fortsättningsvis ligger dock tillväxten i spannet 5 – 10 procent, alltså betydligt över genomsnittstillväxten inom det åländska näringslivet som helhet (jfr *figur 9*).

Figur 26: Omsättnings- och lönekostnadsutvecklingen inom övrig service

En särskild granskning av de företag som kan klassificeras som **IT-företag** och som alltså till övervägande del ingår i näringsgrenen övriga tjänster ger vid handen att framtidsutsikterna fortsättningsvis ser rätt ljusa ut – även om optimismen minskat en del sedan fjolårets barometermätning. Detta gäller särskilt förväntningarna på omsättningen, och de framtida nyinvesteringarna. Trots den i ÅSUBs data registrerade klara trenden nedåt i branschens löneutbetalningar (se *figur 27*) förutses en uppgång i personalstyrkan. Den förväntade skärpningen i den framtida konkurrensbilden tänker IKT-företagen enligt enkätsvaren i våras möta genom satsning på effektivare marknadsföring och åtgärder som förbättrar lönsamheten.

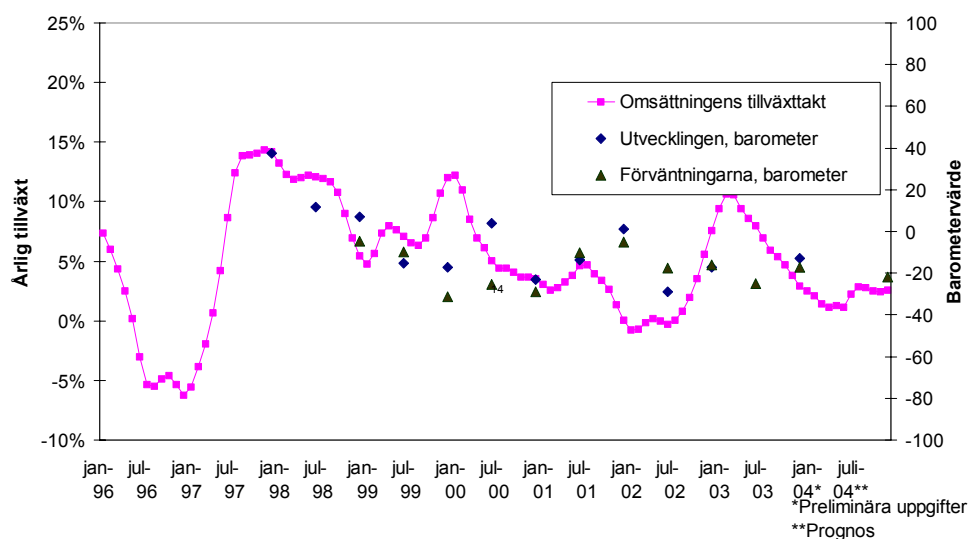
Figur 27: IT-sektorns omsättnings- och lönekostnadsutveckling

Som framgår av *figur 27* så har IKT-branschen som helhet varit i en klass för sig när det gäller tillväxten under perioden 2000 – 2002. De positiva siffrorna gäller inte bara bruttotillväxten. Under samma period låg hela tiden lönekostnadsutvecklingen på en betydligt lägre nivå, något som avspeglade sig i god lönsamhet inom branschen som helhet. Från och med 2003 har dock den ständiga uppgången i branschens omsättningstillväxttakt brutits och

ligger nu ner på den mera normala 10-procentsnivån, vilken i och för sig även ligger klart över näringslivets genomsnitt. Framgångsrika rationaliseringar och krympande personalkostnader torde dock fortsättningsvis ge bra lönsamhet och därmed också ett mycket gott utgångsläge för en fortsatt expansion av verksamheten inom den relativt nya åländska IKT-sektorn.

Bilaga: Omsättningens och lönernas utveckling - en jämförelse mellan barometersvaren och mervärdesskatteregistret

Omsättningens utveckling enligt momsregistret och konjunkturbarometern

Lönekostnadernas utveckling enligt momsregistret och personalstyrkans enligt konjunkturbarometern

